

גזון אניינים

4	פרק א' שורשים וסיפורים ראשונים
20	פרק ב' זכותנו
32	פרק ג' על בנות ועל חייל משוחרר
38	פרק ד' עד שהגיעה אליי דרורה
52	פרק ה' סיפורים מסביב לרפת
58	פרק ו' סיפורי ילדים
74	פרק ז' מיטיב לכת
93	אפילוג
94	מבעד לעדשת המצלמה של אביטל

פרק א' שורשים וסיפורים ראשונים

לא פעם, לאחר שהשכיבו אותנו לישון בבית הילדים שבקיבוץ הולדתי, יגור, הייתי מוכרח להטיל את מימי. יצאתי ממיטתי וצעדתי בזהירות בחושך המוחלט. באחת הפעמים שבתי אל מיטתי, וכשרציתי לשכב נאלצתי להידחק, משום שמישהו אחר שכב עליה. הייתה זו אחת הילדות, שהדפה אותי ולא נתנה לי לשכב. כשהגיע הבוקר הבנתי שטעיתי בחושך והגעתי למיטה אחרת... באותן שנות ילדות ראשונות התפתח בי דחף להתהלך ולשוטט. אהבתי לשוטטות ולטיולים בכל מיני מקומות לא עזבה אותי גם בלילות. נהגתי להתעורר באמצע הלילה ולהסתובב בחצר שסביב לבית הילדים. בכל פעם בה אחת מהמטפלות הבחינה שמיטתי ריקה, החלה מהומה גדולה וכולם התגייסו כדי לחפש אחריי.

לם בני ין

בוקר אחד, כשהייתי בן שבע בערך, התעוררתי מוקדם, יצאתי ממיטתי והתחלתי לשוטט. רגלי הובילו אותי במעלה הכרמל. עמדתי לי שם על אחד הסלעים, פיזמתי לעצמי פזמון אהוב, והבטתי מטה אל חצר הקיבוץ שלרגלי ההר. כיום הכרמל מכוסה בעצים ובלתי אפשרי לראות את מי שמתהלכים ביניהם, אך בתחילת שנות השלושים של המאה הקודמת נהגו לגדוע את העצים על מנת שישמשו לבעירה ולבנייה, וההר היה קירח. ממקום עמדי הבחנתי במהומה שפשטה בחצר, כשכל אנשי הקיבוץ חיפשו אחריי, אך באותה עת לא העליתי כלל בדעתי שההתרועעות קשורות בי.

לם נכדי סיון

לפתע הרים מישהו את ידו והצביע לכיווני: "הנה הוא", קרא, "הנה הוא שם". אנחת רווחה נשמעה בקיבוץ - הילד נמצא. עבורי היו אלו צעדים ראשונים בסיפור האהבה שנרקם ביני ובין הכרמל. הדחף לשוטט, לטייל ולגלות את יפי הטבע הפך לחלק בלתי נפרד ממני ומילא את חיי. לימים הוא הוביל אותי למקומות מופלאים ברחבי הארץ וברחבי הגלובוס, אך תמיד חזרתי אל הכרמל, ואל היופי והנחמה שאוצרים שביליו המוכרים והאהובים. במשך עשרות בשנים, עד לתקופה זו ממש, נהגתי לצאת לטיולים וסיורים בדרכים מוכרות ובדרכים חדשות. לא פעם התחלתי ללכת בשבת בבוקר מבלי לתכנן את המסלול, ומצאתי עצמי צועד שעות ארוכות - עד השקיעה. לעתים הצטיידתי במזמרה ושיפצתי את המעבר בסבך הצמחייה, לעתים מזומנות ירדתי מדרך המלך וכבשתי ברגלי נתיבים חדשים. הלכתי לבד או בחברותא, הובלתי קבוצות או יחידים, וכמוכן טיילתי עם בני המשפחה והשתדלתי להראות להם את הקסם שבכל מקום ולהנחיל להם את אהבתי להר הירוק תמיד.

לם נכדתי ארז ונכדתי אוראל

לם הנין ירדן

מההגלה: לספר או לא להיות

כשמלאו לי חמישה חודשים בערך, גילו גידול מתחת ליד שלי, קרוב לבית החזה. בתי החולים בארץ היו בראשית דרכם, והרופאים בחיפה התקשו לטפל במה שצמח בגופי. לאחר שניתחו אותי פעמיים ללא הצלחה, נשלחתי לבית החולים בירושלים, שהיה טוב מאחרים באופן יחסי ובו הועסקו רופאים בעלי ידע רחב יותר. נותחתי לבסוף חמש פעמים עד שהגידול הוסר לחלוטין. אמא סיפרה לי, שביום שחזרנו מירושלים כל חברי הקיבוץ חיכו לה בשער, כדי לראות במו עיניהם אם היא שבה מבית החולים בידיים מלאות. שורות אלה מעידות שידיה של אמא היו מלאות; היא שבה לקיבוץ כשאני בזרועותיה.

כחלה ואני

למרות שכיום ישנם לא מעט אנשים שכותבים את סיפוריהם האישיים, ולמרות קיומן של שורות אלה, קוראי ודאי יופתעו לדעת שאני חש כי אני ראוי לספר על עצמי. הדברים שנכתבו כאן הם פרי יוזמה של ילדי ונכדיי, ונובעים מרצונם לאחוז בדבר מה מעברי ומסיפור חיי. החלטתי אם כן לספר את סיפורי, ואני מקווה שקוראיי ימצאו עניין בהרפתקאות שצברתי הודות לאהבתי הגדולה לטיולים ולשוטטות. אני גם סבור שיש דבר מה שמייחד אותי, או לפחות ייחד אותי בשנים עברו: שמי. למען האמת, בילדותי די הצטערתי שזהו שמי, בעיקר משום שלא פעם הקניטו אותי הילדים ואמרו שזהו שם של בת המקניטים צדקו: אביטל הייתה אחת מנשותיו של דוד המלך. כשנולדתי והוריי התלבטו באשר לשם שיתנו לי, אחות של אבא מנהלל הציעה, "יש לי שם מצוין: אביטל". אני יודע אם מי מהם חשב שביום מן הימים אכן אהפוך לאביה של טל. אך כשנולדה בתי, טל, קיבל שמי משמעות נוספת לעומת הבחירה הלא שגרתית של הוריי בשמי, לאחותי הם נתנו שם נפוץ ומקובל יותר.

אם אחי ואחותי כחלה

גזורי וזנארי

בחג סוכות של שנת 1926 נולדה התינוקת הראשונה של קיבוץ יגור, אחותי, כרמלה. לאחר מכן הגיעו ליגור מספר ילדים בני גילה של כרמלה, ביניהם גם בן דודנו, גלבע. הוא עלה מפולין והגיע ליגור לאחר שהתגורר בירושלים. כך נוצרה כיתת הלימוד הראשונה של הקיבוץ. כשלוש שנים לאחר אחותי, ב-20 באוקטובר של שנת 1929, ימי מאורעות תרפ"ט, נולדתי אני בבית החולים בחיפה. כל חיי, עד עצם היום הזה, עברו עלי בקיבוץ יגור, למרגלות הכרמל האהוב.

הורי, לעומתי, נולדו באירופה וחוו מעברים ונדודים עד שזכו להתיישב בקיבוץ. אבא, בנימין, עלה ארצה כנער מרומניה בשנת 1908. הוא הגיע לכפר תבור אן, כפי שנקרא באותם ימים, מסחה, יחד עם הוריו החלוצים ושבעה מבין תשעת אחיו - הבנים למשפחת זיגרמן. שני האחים האחרים בחרו להגר לארצות הברית, במקום לעלות ארצה. גם לאמא שלי, איטה, שנולדה בשנת 1898 באוקראינה, היו תשעה אחים ואחיות קודם לפרעות באוקראינה, שהחלו לאחר מלחמת העולם הראשונה ובהן נרצחו יהודים רבים, בני משפחתה של אמא כלל לא חשבו לעלות ארצה. אמנם בסוף המאה ה-19 הגיע לארץ אחיה של אמא, נחום, והוא ניסה לשכנע את בני המשפחה לעלות אחריו, אך המשפחה הייתה דתית ובעלת מעמד בכפר, ואביה של אמא, אריה ברודצקי, שהיה ראש הקהילה, הביע התנגדות לעלייה משום שהמתין למשיח.

הוריה של אמא, דבורה ואריה, ראו חשיבות גדולה בכך שילדיהם ילמדו עברית, ולכן שכרו מורה פרטי שהגיע לביתם. הם גרו באחוזה נהדרת והיו בבעלותם שני בתי חרושת, אשר באחד מהם ייצרו סוכר ובו עבד אריה בתפקיד בכיר. כשהחלו הפרעות ברחבי המדינה, אריה לא חשב שהן תגענה לכפר שלהם והוא ייעץ לחברי הקהילה להישאר. אך בסופו של דבר הגיעה הרעה גם לכפרם, וכל היהודים ברחו. בין הבורחים היו דבורה ואריה ברודצקי, איטה, אחיה ואחיותיה. במהלך המסע נפטר אריה, אך יתר בני המשפחה הצליחו להגיע אל בית האחות הגדולה, פרידה, שכבר הייתה בעלת משפחה משלה. משם חצו את הגבול לפולין והגיעו לוורשה ובסופו של דבר, בשנת 1923, עלו ארצה דרך אודסה. המשפחה שינתה את שמה לבנארי, על שם האב, אריה, והתיישבה בקיבוצים יגור, עין חרוד ושפיים, וכן בחיפה ובתל אביב.

אחי (שנייה משמאל) ואשתי מאגיוויה. צילום מבית המשפחה באוקראינה

בגזר משפחת ברודצקי (איימס זנארי) צילום: אחי משמאל, בגזר דבורה זנארי

נוסף על אמא הגיעו ליגור אחיה, דוד ומרדכי; סבתא דבורה הצטרפה לבתה הדסה בעין חרוד. אמא, איטה, שהייתה אחות מעשית במקצועה, הגיעה בתחילה אל משק הפועלות הסמוך לכפר תבור. היא עבדה במרפאה ששימשה מעין שלוחה של המרכז הרפואי, אשר לימים הפך לבית החולים העמק. כך קרה שדרכה של אמא הצטלבה בזו של אבא, שעסק בחקלאות וברפתנות. באותם ימים הוא עדיין התגורר בכפר תבור, עם הוריו ועם שלושה מאחיו. אחד מאחיו עבר לקיבוץ באזור השפלה, ושתיים מבין האחיות נישאו לשני אחים והקימו משקים במושב נהלל. לימים ביליתי שם לא מעט מהחופשות של שנות ילדותי. הדודות והדודים אהבו לארח אותי ואני נהניתי להכיר ילדים מקומיים, בני גילי, ולשחק עמם. כאשר צביה, בתה השניה של דודה רבקה, התחתנה - כולם הגיעו לאירוע על מנת לראות את היפיפייה מנהלל או, ליתר דיוק, את יפיפיית העמק. זכרון נוסף שיש לי מהחתונה הזו הוא - ערימות של עוגות... באותן שנים היה נהוג שהאורחים מביאים את התקרובת לחתונה, אך משום שלא היה ארגון מסודר באשר למי מביא מה - רבים מהמוזמנים הביאו לאותו אירוע עוגות טורט, והשולחן התמלא בהן.

הפגש משפחתי בקיץ חרוד. במרכז סבתא דבורה, אני יושב שני משמאל

אין משפחתי בקיץ 1940 בקרית. אחי ואני משמאל, אני יושב שני מימין, כרמלה קווארצט רביץ מימין

אין משפחתי בקיץ חרוד. במרכז סבתא דבורה, אני יושב שני משמאל

אהבתי לבלות גם עם ילדי המשפחה של אמא - בקיבוץ עין חרוד. לא פעם התארחתי שם במשך שבועיים או שלושה, עת ביקרתי אצל סבתא דבורה, כמו גם אצל יתר בני משפחת בנארי הגדולה שגרה בעין חרוד. מקום בילוי נוסף בחופשות היה אצל דודה לאה, אחותה של אמא, שהתגוררה בשכונה נהדרת בחיפה על הכרמל. בקומה התחתונה של הבית הדו-קומתי נהגה לאה לארח ילדים בגילאי גן ובית ספר, בתמורה לתשלום. כך, לא פעם התארחתי שם למשך עשרה ימים או שבועיים, יחד עם חברי לכיתה. במהלך הימים נהנינו מטיולים על ההר היפיפה - אנחנו בתוך הירוק השופע, והים נשקף אלינו מלמטה. ככל שבגרתי הלכה אהבתי לטיולים בארץ וגברה, ואכן הרביתי לטייל לאורכה ולרוחבה וחרשתי את שביליה ברגלי. ברבות השנים נכתב ביני ובינה סיפור אהבה מופלא, שוודאי ימלא כמה עמודים בהמשך.

על ספרות ועל אביו של האבא אפרת

אבא, בנימין, שינה את שם משפחתו מזיגרמן לתבורי - בהשראת כפר תבור. לאחר שהוא ואמא נפגשו בסמוך לכפר והפכו לזוג, הם ביקשו להקים את ביתם ביישוב חדש. לכן, כששמעו שמקימים את קיבוץ יגור, החליטו לעבור לשם. אמא עבדה בגן הירק, במשתלה ובמתפרה, ולאחר מכן השתלבה בעבודה כמטפלת בבית הילדים וכמטפלת בחולים. בתחילת דרכו בקיבוץ השתלב אבא בעבודות ברפת ובחקלאות בשדה. כשהייתי בן עשר בערך, נהגתי לבקר אותו בשדה כשחרש באמצעות מחרשה רתומה לטרקטור. באחת הפעמים הוא קרא לי ואמר, "בוא, עלה על הטרקטור", והוסיף: "תנהג". הייתה זו הפתעה אדירה עבורי. לא יכולתי לפספס את ההזדמנות ונהגתי בטרקטור האיטי שנע על שרשראות. אבא עבד בעיקר ברפת של הקיבוץ. הוא היה איש עבודה מסור והמשיך בניהול הרפת עד לפרישתו. כך, כבר כשמלאו לי שש או שבע שנים, התרוצצתי בין הפרות וניסיתי לחלוב אותן. בשלב מסוים הניסיונות צלחו וסייעתי לאבא בחליבה. לימים הפכתי לאיש רפת של ממש ואף הוכתרתי כחולב המדופלם ביותר ברפת של קיבוץ יגור. בכל פעם שהיה צורך להרגיע פרה שהתפרעה ובעטה נקראתי למקום. עם הזמן התפתח תחום הרפתנות בקיבוץ, ושתי הרפתות הכפילו עצמן. מצאתי את עצמי לעתים מתרוצץ בין ארבע רפתות, שפעלו במבנים פרוצים, על מנת לחלוב את הפרות הבעייתיות. עשיתי זאת בכל מזג אוויר, גם ברוח ובגשם.

אבי זאבדגן כרפאן

בשנים בהן עבד אבא ברפת, הסתיימה חליבת הערב לאחר השעה שש, ולא פעם קרה שגם אמא נאלצה להתעכב בעבודה. באחד מערבי החורף הגשומים החלה סערת ברקים ורעמים בדיוק בשעת אחר הצהריים, כששהינו בדירת ההורים כהרגלנו. אחותי, כרמלה, ואני בן השש הגענו לחדרם של ההורים, ומשום שפחדנו מהסערה נשכבנו על המיטה, עצמנו עיניים כדי לא לראות את הברקים ואטמנו אוזניים כדי לא לשמוע את הרעמים. למרות הניסיונות שלנו להתמודד עם הפחד, הסערה לא הניחה לנו. הרוח העזה שיחקה בדלת החדר; פתחה וסגרה אותה שוב ושוב בעוצמה. הפתרון שמצאנו היה - לנעול את הדלת מבפנים. חזרנו למקומנו הבטוח תחת השמיכה, עצמנו עיניים, ונרדמנו. כשאבא שב מהעבודה הוא מצא את הדלת נעולה. הוא חבט בדלת, אבל אנחנו, ששקענו בשינה עמוקה, לא שמענו דבר. לא השארנו לו ברירה אלא לחפש כניסה אחרת... כאשר סופסוף התעוררנו, היה זה למראה מספר חברי קיבוץ שקרעו את רשת החלון ופרצו אל תוך החדר. למרות המהומה שעוררנו, נראה שאבא התייחס למקרה בשוויון נפש. לעומת זאת, בסופה של אותה שנה, באחד מימי האחרונים כתלמיד בכיתה א', נסחפתי במשחק עם הילדים במקום להגיע לבקר אצל ההורים. אבא נעשה מודאג והחל לחפש אחרי. כשמצא אותי, הוא רתח מזעם, הפשיל את מכנסיי והפליק על עכוזי. לא אשכח זאת עד סוף ימי.

זאבדגן

עם כרמלה

השכונה שלנו בקיבוץ

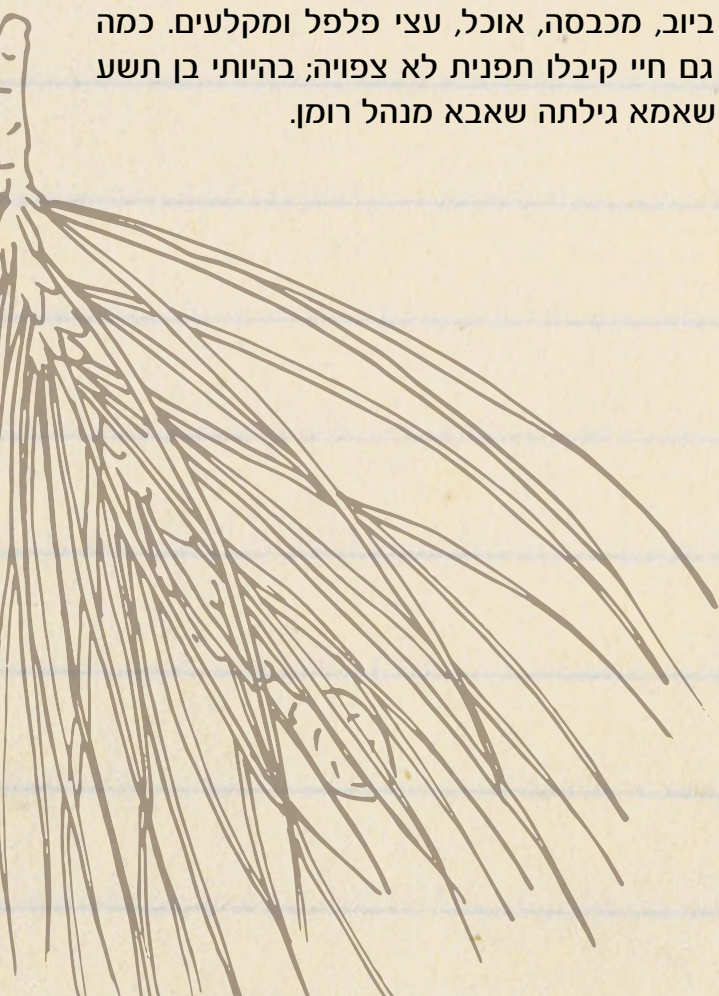
כשהייתי תלמיד בכיתה ב', הגיעה לבית הספר תלמידה חדשה בשם בתיה. בהמשך היא ואמה הפכו לחברות קיבוץ. הייתי אמנם ילד, אבל נראה שסקרנותי כלפי בתיה התעוררה, ומצאתי את עצמי מציק לה לא פעם. במהלך השיעורים, כשישבתי מאחוריה, צבטתי בכל מקום שיכולתי. יום אחד היא הסתובבה לעברי, שלחה את היד שלה וסטרה לי סטירה מצלצלת. מאותו רגע הפסקתי להציק לה. אך לא הפסקתי לאהוב סוגים רבים של משחקים ומצאתי שאני טוב בחלק גדול מהם: הייתי בין המובילים בכל משחק קבוצתי תחרותי.

באחד המחנות הבין קיבוציים אליהם יצאנו, שיחקנו במחננים. תפסתי את כל הכדורים שנזרקו מולי והצלחתי לפגוע כמעט בכל השחקנים בקבוצה היריבה, עד שנשארוני אני וכן קיבוץ אחר. הבטנו זה בזה מיוזעים. לפתע הוא זרק לעברי את הכדור בחוזקה. אך הייתי מוכן ותפסתי אותו. יגור ניצחה. אהבתי לשחק גם במגרש ביגור. זה לא היה מגרש קלאסי, משום שהוא היה מלא באבנים ולא נוח למשחק, אבל כך כינינו אותו. בעונות הקיץ היינו רצים שם יחפים, כי סנדלים טרם היו לנו בתקופה זו, והנעליים היו שמורות לחורף. מדי פעם נתקעו האצבעות בין האבנים ובפעמים אחרות העקב. אך זה היה מגרש המשחקים שלנו.

כדור בסיס היה אחד מהמשחקים החביבים עלינו. בגרסה שלנו למשחק הזה - השחקנים של קבוצה אחת עמדו עם ענף של דקל, השחקנים של קבוצה שנייה זרקו לעבר הראשונים כדור, וכל מי שהחזיק בענף היכה בכדור חזק מספיק כדי ששחקני הקבוצה ירוצו בין כמה שיותר תחנות. יום אחד דוד בנארי, הדוד שלי, צפה בנו משחקים וביקש להצטרף. ילדים נוספים מהקיבוץ הגיעו כדי לצפות במתרחש. דוד אחז בענף הדקל וכשהכדור נזרק לעברו הוא ניסה להכות בו, אבל מרוב מאמץ, הענף פשוט השתחרר מידו. לרגע היה נראה שהוא רק החטיא את הכדור, אך שנייה לאחר מכן נשמעה צרחה של מישוה בקהל. הסתבר שהמקל עף אל תוך הקהל ופגע בפניו בעוצמה. הנזק לא היה גדול בסופו של דבר, אבל האירוע היה מפתיע.

לצידו של הצריף ששימש לחדר אוכל ולמטבח, עמד צריף ארוך אחר, בו שכנה המכבסה. בתקופת מלחמת העולם השנייה חפרו מקלטים בכל מקום, ובקיבוץ שלנו חפרו אחד גדול במיוחד. היה זה בור ענק, שמוקם מתחת לחדר האוכל ולמכבסה. לכן, כל מי הביוב שזרמו מחדר האוכל ומהמכבסה התנקזו אל תוך הבור, שבסביבתו בחרנו לשחק. את חלקו העליון של הבור מילאו באדמה ובסלעים, ונראה היה שהמקום מתאים למשחקי ילדים. אלא שאט אט החלו מים לחלחל למקום נמוך יותר, שהיה חלול. פעם אחת, בעודנו משחקים שם, אחד הילדים נפל למטה. למרבה המזל לא קרה אסון, אך בלגן גדול ושיח בלתי פוסק התעוררו בקרב חברי הקיבוץ, שרבים מהם שאלו, "מה היה קורה אם הוא היה טובע?". אמו של הילד, שהייתה המטפלת הבכירה של ילדי בית הספר, הגיבה בקיצוניות, למרות שאנו, הילדים, לא התייחסנו למקרה כחמור במיוחד.

מול הצריף ששימש למכבסה עמדה שורה של ארבעה צריפים גדולים ומולם שדרה של עצי פלפל. אותה שדרה הייתה מקום הבילוי שלנו, המקום בו קרה הכל. ציפורים רבות קיננו שם, אך אני זוכר בעיקר את הציד. שוטרים ערביים הגיעו לשדרה עם ילדיהם, כשבידיהם מקלעים, ששימשו אותם לצוד ציפורים. לעתים קרובות הייתי שומע את המשפט: "פגע או לא פגע?". זה היה אופייה של השכונה בה התגוררנו בקיבוץ: ביוב, מכבסה, אוכל, עצי פלפל ומקלעים. כמה שנים לאחר מכן היא שינתה את פניה לחלוטין. גם חיי קיבלו תפנית לא צפויה; בהיותי בן תשע בערך החליטו ההורים שלי שהם נפרדים, לאחר שאמא גילתה שאבא מנהל רומן.

אזא פה ואמא פה

אזי, זיל, זנה (ז' כרמלה, זצ"ל) ואני (אמא)

אמא ואבא, שמעולם לא נישאו כדת משה וישראל, נפרדו, אך נשארו לגור בקיבוץ. אמא עדיין דאגה לאבא, אך כל אחד גר בחדר משלו, והם מעולם לא הקימו בית בשנית. אמא הייתה חופשיה לגמרי וכך גם אבא. ככל שבגרת, הקשר עם אבא הפך רופף ומקוטע. יום אחד, כשכבר הייתי תלמיד בכיתה ח', פנה אליי אבא ואמר, "בוא ניפגש ונשוחח מעט על כל הדברים שאתה רוצה ועל מה שאתה חושב". הלכתי לחדר שלו ובמשך כשעתיים שוחחנו על נושאים רבים. אותה שיחה יחידה במינה, בין אבא לביני, נחקקה בי ומלווה אותי עד היום. אני סבור שאבא ביקש להתקרב אליי ולדעת מה מצבי.

בינתיים, אחותי כרמלה ואני גדלנו בנפרד: היא בכיתה שלה ואני בשלי. המפגשים בבית היו מועטים, ולכן לא ממש בילינו יחד. מה גם שאיזו אחות גדולה רוצה שאחיה הקטן יסתובב לה בין הרגליים... לאחר שפגשה את אשר, שלימים הפך לבעלה, הודיעה כרמלה להנהלת הקיבוץ שלא בטוח שהיא תישאר לגור ביגור. למרות זאת החליטו לאפשר לה ללמוד. כיום נמשכים לימודי חינוך לגיל הרך כשלוש שנים, אך בימי מלחמת השחרור, כאשר למדה כרמלה בסמינר לגננות, נמשכו הלימודים חצי שנה. בתום לימודיה היא עבדה כגננת במשך כשנה ולאחר מכן עזבה. לאחר נישואיהם החליטו כרמלה ואשר לעבור לטבעון עם בנם, גיל, שנולד בשנת 1949. דודינו, אריה ויוכבד, שגרו בטבעון, סייעו להם במעבר ונתנו להם חדר להתגורר בו. הייתה זו תקופת הצנע וביגור התייחסו לעזיבתם של כרמלה ומשפחתה בחומרה רבה. כשכרמלה ביקשה בגדים לילד, למשל, היא סורבה. למזלה, החל אשר לעבוד ב'שחר' או, לימים, חברת 'אגד', והם הכירו חברים חדשים, אשר לאחד מהם הייתה חנות בגדים. כך יכלה כרמלה לקנות שם בגדים לגיל, מבלי להתחשב ב"נקודות" שהיו נהוגות לקניות שונות בתקופת הצנע. כשהם הגיעו לבקר בקיבוץ, כולם הביטו בילד הלבוש בבגדים יפים.

כרמלה ומשפחתה השתקעו בטבעון ובנו שם את חייהם, שהיו תחילה צנועים ביותר. כרמלה חשה כעס על יגור בשל היחס שקיבלו עם העזיבה. גם שנים רבות לאחר שעזבה נשאה בחווייה הקשה כפצע פתוח, ולכן נמנעה מלבקר במקומות הציבוריים בקיבוץ ובחדר האוכל. למרות הכל, כרמלה עצמה טוענת שנטמע בה משהו מהאידאולוגיה של הקיבוץ: טובת הכלל לפני טובת הפרט. בדומה לאמא שלנו, היא אהבה להתנדב, ושימשה כמנחה בגני ילדים של החינוך המיוחד ובתפקיד יו"ר סניף 'ועד החייל'. לימים פינו המשקעים את מקומם לזיכרונות מפוייסיים, וכרמלה נהנתה לחזור ולהתארח ביגור - הן בחיק המשפחה, הן בליל הסדר היגורי המפורסם, והן לאחרונה, בחגיגות המאה של הקיבוץ. היא גם בחרה לרכוש את חלקת הקבר שלה בקיבוץ, לעת תגיע למאה ועשרים שנה.

במשך השנים התפתחו אצל אבא בעיות בריאות, ובשלב מסוים אובחן גידול בראשו. מצבו הורע. רמת התפקוד שלו נפגעה והוא התקשה לשלוט בעצמו. אמא טיפלה בו למשך זמן מה ובהמשך גם אחיותיו, רבקה ולאה, סייעו בטיפול. אך ככל שרמת התפקוד שלו ירדה, כך הבינו שאין מוצא אלא להעביר אותו למוסד השיקומי 'שוהם', שבפרדס חנה. ביקרתי אותו שם פעם אחת בלבד. בסוף חייו שב אבא להתגורר ביגור, אך לא שרד לזמן רב. בערב ה-29 במארס של שנת 1959, כשכבר הייתי נשוי ואב לבת, הגיע מישהו מבני הקיבוץ אל דירתנו, והודיע שאבא נפטר. אבא, שהיה בן 58 במותו, נקבר בבית העלמין של קיבוץ יגור. אמא החליטה שהיא לא רוצה להיקבר לצדו. מבחינתה לא היה בכך טעם, משום שהם נפרדו בחייהם. אכן, כשהלכה לעולמה, ב-18 בדצמבר של שנת 1989, הובאה למנוחות בחלקה אחרת באותו בית עלמין.

הייתי ילד של אמא; הייתי קרוב אליה והיא הייתה מסורה לי מאוד. בצעירותה, כשהיא התחילה ללמוד באקדמיה באוקראינה, החלו פרעות והיא, כאמור, ברחת משם עם בני משפחתה. לכן היא מעולם לא הצליחה ללמוד באופן מסודר ולא רכשה השכלה אקדמית. למרות זאת, היא למדה מהחיים, מהתנסויות יומיומיות, מהעבודות השונות שעשתה בקיבוץ ומהחברה שסבבה אותה. היא הייתה נאורה מאוד ופתוחה בדעתה. תמיד הרגשתי טוב לצדה; חשתי שאני יכול להתפתח ולחלום. בחרתי תמיד לארח חברים בבית שלה ולא בבית של אבא. היינו, חברי ואני, מאזינים לרדיו, מקשיבים לקונצרטים ומשוחחים.

אמא האריכה ימים ועבדה בקיבוץ עד גיל מבוגר. היא אהבה להתנדב. כך, למשל, בתקופת מלחמת העולם השנייה, שלחה לחיילים בני יגור חבילות גדושות בכל טוב. היא זכתה לראות את שמונת נכדיה ונכדותיה, ואף נינות ונינים. כאשר החל גופה של אמא לבגוד בה היא עברה להתגורר בבית הסיעודי של הקיבוץ, 'בית אחווה'. באחד הימים של חודש דצמבר 1989, כשהייתי אמור לצאת לטיול בשומרון, התקשרה אליי המטפלת מ'בית אחווה', "אל תצא לטיול", אמרה, "אני לא חושבת שאמא תעבור את הלילה". לא יצאתי לטיול. אמא נפטרה באותו הלילה.

פרק ב' זכורנו

כשהייתי תלמיד בכיתה ז', הגיע מורה חדש להתעמלות, כזה שהצטיין במקצועו וששמו הולך לפניו. הוא גר מחוץ לקיבוץ, ולפני שלימד ביגור שימש מורה בנשר ובבתי ספר נוספים בסביבה. בסוף השיעור הראשון העמיד אותנו המורה החדש בשורה וציווה: "כשאני אומר, 'שלום', אתם עונים לי, 'הידד'". דממת אלחוט השתררה... הוא הביט בנו ואמר בחיוך, "ש-לום", אך אף אחד מאיתנו לא הוציא הגה. "ש-לום", שב המורה על המילה בקול רם יותר. שוב, אף אחד מאיתנו לא הגיב. לי, וככל הנראה גם ליתר התלמידים, המעמד הרגיש מוזר. לא היינו רגילים לסגנון כזה בין מורה לתלמידים. העובדה שלא ענינו הכעיסה את המורה מאוד. הוא כנראה הרגיש שאנחנו מזלזלים בו והחליט לא לוותר. הוא העלה את פרטי המקרה בחדר המורים ולאחר מכן גם בפני הנהלת המורים, "צריך לעשות עם המקרה הזה משהו", הוא הפציר בהם. המורים אכן הקדישו מחשבה ודין לנושא, אך לבסוף פסקו לטובתנו והסבירו: "זו צורת כפייה חיילית שלא קשורה לערכי הקיבוץ או לצורה בה חונכו עד כה". אותו מורה חזר ללמד אותנו, אם כי בתחילה "עם הזנב בין הרגליים". כשהוא הבין שביגור מתנהלים אחרת מהאופן בו הורגל קודם לכן, הוא השתחרר, השיעורים איתו הפכו למהנים ואהבנו אותם מאוד. הוא המשיך ללמד בקיבוץ במשך שנים רבות לאחר מכן, וחניך דור שלם של ילדים חובבי ספורט.

לימודים וכוונות

בתום אותה שנת לימודים, לראשונה עמדה כיתתנו בפני מחסום: מי שלא הצליחו בלימודיהם באותה השנה - יישארו כיתה. היות ששני תלמידים בלבד הצליחו באמת, הוחלט שמלבדם נלמד שוב כולנו, תריסר תלמידים, בכיתה ז'. למרות שהיינו מוכשרים, הישיבה בכיתה מול הלוח לא היתה בראש מעינינו. יום אחד נכנס אלינו לכיתה חבר יגור בשם קוטנר. הוא לא היה מורה, אבל אהב לסייע בבית הספר. "איזו בושה!", קרא והביט בנו, "כיתה שלמה לא מצליחה להתקדם לשנה הבאה. אתם חושבים שתהיה לכם הזדמנות שנייה בכל פעם כשמשו לא יסתדר לכם בחיים? תשובו ללמוד ותשקיעו", כך הטיף לנו, ודבריו אכן עודדו אותנו להשקיע. החלטנו, אני ובצלאל סיני ידידי, שנצליח לעלות לכיתה ח'. בצלאל, שלימים נפל בשירותו הצבאי, היה גאון מתמטי ויחד עם זאת נער תוסס ונמרץ מאוד. במהלך החופש הגדול אירגנו שנינו יחד את כל התלמידים ללימוד משותף, וסחפנו אחרינו את כולם להשקעה של שעות רבות. בעקבות כך הוחלט לערוך לנו מבחני מעבר, אותם עברנו כולנו בהצלחה, ועלינו לכיתה ח'.

פי גינולת הרכבות ושליון פרסקי

בילדותי אהבתי לנסוע ברכבת. בימי החורף כשהרכבת הגיעה לעליות שאחרי כפר ברוך, היא נסעה לאט כל כך עד שיכולנו לקפוץ ממנה, לאסוף פרחים צבעוניים בשדה הפתוח ואפוף הניחוחות, ולעלות עליה בחזרה. נהניתי גם מהנסיעות ברכבת למשפחתנו בעין חרוד. התחנה הייתה רחוקה מביתם והם תמיד דאגו להגיע לאסוף אותנו עם עגלה הרתומה לסוס. אחת מנסיעות הרכבת הזכורות לי במיוחד, הייתה לכנס העצום לכבוד חגיגות עשרים שנה לתנועת 'הנוער העובד והלומד', שנערך בתל אביב. באותן שנים רכבת העמק הייתה הדרך להגיע אל העיר. המתנו בתחנת הרכבת ביגור, וכשהגיעה הרכבת היא היתה עמוסה בהמוני נוסעים. חלקם ישבו על גגות הקרונות, בחולצות כחולות עם סרטים אדומים שזורים במפתח הצוואר. עלינו לרכבת נרגשים והתנהגנו כמו חברינו לתנועה: טיפסנו על הגגות. אהבתי להיות חניך ב'נוער העובד'. מחנה השבט שלנו הוקם סמוך לקריית עמל, באמצע חורשה. מנהיג השבט היה שמעון פרסקי, הלא הוא שמעון פרס המפורסם. גם חנה סנש הייתה בין המדריכות במחנה. באחד הימים הגיע לשם הצלם של יגור, ערי גלס, על מנת לתעד את החניכים ואת המחנה. באחת התמונות שצילם, מופיע שמעון פרס קורא, כשלצידו חנה סנש.

באחת הפעולות הוחלט, בספונטניות, שניסע כולנו ברכבת לחיפה, כדי לבקר במפעלים שבאזור התעשייה חוף שמן. באותה תקופה לא היה מצוי בכיסנו כסף על מנת לשלם על כרטיסים. שמעון פרסקי היה אחראי עלינו, לכן היה עליו למצוא פתרון לרגע בו יופיע הכרטיסן ויבקש לראות כרטיסים. הוא קנה שקית סוכריות ואמר לנו: "אם הכרטיסן יתווכח איתי, אתחיל לזרוק סוכריות ואתם תצטרכו לתפוס אותן". עמדנו בקרון פתוח נטול מושבים. כצפוי - הכרטיסן אכן הגיע, ומובן שהתעוררה בעיה. הוא התחיל לספור אותנו ולשאול כל אחד ואחת לגילם, משום שלכל גיל היה תעריף נסיעה שונה. לאחר שהבין שיש בעיה, פנה לאחראי עלינו, הלא הוא שמעון פרסקי, "אין לכם את כמות הכרטיסים המתאימה למספר הנוסעים שאני רואה כאן מולי". שמעון משך בכתפיו, "תראה, אני קניתי את מספר הכרטיסים על פי התקציב שהיה בקופה". הכרטיסן הביט בשמעון, "אבל אני לא אחראי על התקציב". שמעון הביט בו בחזרה, "מה עם חינוך הנוער, על זה אתה לא אחראי?". הוויכוח בין השניים החל להתלהט, ובשלב מסוים פתח שמעון את שקית הסוכריות, והחל להשליך אותן מעל לראשו של הכרטיסן, כולנו התנפלנו על הסוכריות כמו בחגיגת בר מצווה, ואילו הכרטיסן המסכן נלחץ מהמהומה וברח מהמקום.

שמעון ידע לספר סיפורי מתח או, כפי שמכנים אותם בתנועות הנוער, צ'יזבטים. הוא סיפר לנו, למשל, על הביקור שלו במצדה עם כמה חבר'ה. הם טיפסו מעלה מכיוון המדרון אשר פונה אל ים המלח. לימים נסלל שם שביל מסודר, אך באותן שנים האתר וסביבותיו עמדו פראיים. לפתע, בעודו מטפס עם חבריו אל מצדה, הרגיש שמעון את האבנים הקטנות שתחת סוליות הנעליים שלו מתדרדרות - והוא יחד איתן. הוא החליק מטה עד קצה המצוק וכשרגלו האחת באוויר, הצליח לבלום. חבריו משכו אותו מעלה והוא ניצל. אחרת, לא היה שמעון פרס.

כשנשכתי את מוסיקה והרפתקאות

בדירה של אמא בקיבוץ היה מקלט רדיו, ובכל פעם שביקרתי אצלה יכולתי להקשיב למוסיקה. מגיל 14 בערך התנגנה לי מוסיקה קלאסית בנפש. נדבקתי באהבה לה ורציתי להאזין ליצירות מכל הסוגים. הכל התחיל כשהגיע ליגור המורה למוסיקה, שמוליק ויגדורצ'יק, שגרם לי להתאהב במוסיקה קלאסית. שמוליק, שהיה מבוגר ממני בעשר שנים, ניחן בכישרון מוסיקלי יוצא דופן ולכן הוא נשלח ללמוד מוסיקה ופסנתר באיטליה. בינתיים לימד אותנו מורה שככל הנראה חיפש לו מקום לנגן בכינור מדי פעם. הוא הגיע לשיעורים, "צרצר" בכינורו, ואנחנו, שהיינו עדיין ילדים קטנים, הקשבנו לנגינתו בחוסר חשק... מדי פעם הוא לימד אותנו שיר כלשהו, אך לא הצליח לסחוף אותנו אחר המוסיקה. המפנה חל כשהייתי בכיתה ח' - שמוליק שב אז מלימודיו באיטליה, ונכנס לתפקיד של המורה למוסיקה בבית הספר.

שמוליק לימד אותנו להאזין למוסיקה קלאסית ברוב קשב, להכיר את יצירותיהם של גדולי המלחינים ולנתח אותן. הוא גם דאג שיאפשרו לנו להגיע לכל המופעים המוסיקליים והתרבותיים שנערכו בקיבוץ, למרות גילנו הצעיר. בזכותו התוודעתי לעושרו של עולם המוסיקה והתאהבתי בו. לימים, אפשר היה למצוא אותי במועדון הקיבוץ, בו היה רדיו שקלט שידורים מרחבי העולם. בכל פעם שהזדמן לי להיות שם לבד, כיונתי את הרדיו לתחנה ששידרה מוסיקה קלאסית והאזנתי בהנאה רבה.

גם יהודה שרת השפיע תרבותית ומוסיקלית עליי ועל כל חברי הקיבוץ. הוא יצר, בין היתר, את סדר הפסח הייחודי של יגור, שהתקבל גם ברוב הקיבוצים בארץ. במשך שנים רבות הוביל יהודה את ההכנות לחג הפסח ביד רמה, וכתב גם מסכות לחגים ולמועדים אחרים. למדנו את שיריו וביצענו אותם בהזדמנויות שונות: 'משל יותם בט"ו בשבט', מסכת לציון י"א באדר ועוד. אחד השירים שכתב, על מנת ללמד אותנו את צלילי המוסיקה, נחרת בזיכרוני, ומלווה אותי עד היום: "דל שירי, מה קט, זעיר, והוא ייסוב על זה הציר. מי, רה, מי, רה, מי, רה, דו, סביבון יסוב כך על חודו". נוסף על אלה, רכש יהודה בחוץ לארץ כלי נגינה רבים, אותם חילק בין החברים כששב ארצה בשנות השלושים. יהודה גם הקים ביגור את המקהלה הראשונה, אליה הצטרפו גם חברי הקיבוצים אלונים והחותרים.

בסוף שנת 1940, בהיותי כבן 11, מקרה טרגי קשה השפיע על יהודה ועל שאר חברי הקיבוץ. היה זה כאשר משלחת של כמה חברים, בהם מנהיגי היישוב, יצאה לבקר את אסירי ההגנה בכלא עכו. בדרכם חזרה הם אספו בני משפחה ונסעו לבקר את יהודה, ששהה באותה עת בבית ההבראה 'ארזה', ליד ירושלים. באזור צומת בית-ליד איבד הנהג שליטה והרכב התהפך. בתאונה הנוראית נהרגו שישה נוסעים - בהם צביה שרת, אשתו של יהודה. נוסעת אחת בלבד שרדה את התאונה. היה זה אסון גדול לחברי קיבוץ יגור ובכלל.

מוסיקה קלאסית והלאה

בעקבות האסון הסתגר יהודה בביתו ולא יצא ממנו במשך שנה שלמה. זקנו הלך והתארך והוא התענה במסכת ייסורי אבל. הילדים של יהודה היו בני גילי בערך, לכן מדי פעם בפעם הגעתי לביתם וראיתי אותו בייסוריו. יום אחד התדפק על דלתו אחד מחברי קיבוץ יגור, שהיה קשור אליו מאוד, ואמר, "יהודה, מספיק. שנה שלמה התאבלת, הגיע הזמן שתחזור אלינו. זה לא עוזר לצביה שאתה ככה". משהו בדברים האלה עורר אותי, ולפתע ראינו יהודה אחר לחלוטין. הוא השיל מעליו את שריון האבל, גילח את הזקן, חזר לעסוק במוסיקה שאהב כל כך והמשיך להדביק באהבתו אליה את כולנו.

בינתיים, לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה, הוסיף הקיבוץ להשקיע במורנו האהוב, שמוליק, וכאמור שלח אותו ללמוד מוסיקה באיטליה. כששב משם, הביא עמו פסנתר. שמוליק גר בדירה משונה: ליפט או מכולה גדולה, בתוכה הביאו עולים שונים את חפציהם ארצה. בליפט היה הפסנתר בו ניגן שמוליק גם כשהגענו אליו לשיעורי מוסיקה. היינו בכיתה ח', כששמוליק הפליא לנגן לנו את סונטה מספר 1 של בטהובן, תוך שניתח והציג לנו את שלל רבדיה. הוקסמתי מנגינתו ומהסבריו, ובזכותו למדתי להכיר יצירות מוסיקליות לעומקן. אני אמנם לא למדתי לנגן בפסנתר, אך הורשתי זאת לבתי, טל, שניגנה במשך שנים רבות והתמידה בלימודיה. באותן שנים פרש שמוליק חסותו על המקהלה, אותה הקים יהודה, והוביל אותה אל שיאים חדשים. אהבתי להקשיב לשירת חברי המקהלה והשתדלתי להגיע לקונצרטים שנערכו בקיבוץ.

מגיל צעיר מאוד נסחפתי אחר תרבות ואומנות, באמצעותן ביקשתי ללמוד ולהתפתח. לכן, כשהגעתי לגיל בו הותר לחברי הקיבוץ לצפות במופעי תרבות, לא פספסתי ולו אחד מהם. ברגע בו גיליתי את קיומם, התייצבתי, לפני תחילתו של כל מופע, באולם הגדול ביותר שהיה לנו ביגור: חדר האוכל. פעם, הגיעו קריינים, בפעמים אחרות הגיעו נגנים, ולעתים הגיעו חברי הבימה להציג בפנינו. באחת ההופעות שנערכו בחדר האוכל, ניצח שמוליק על מקהלת יגור, בה לקחו חלק גם זמרים מהקיבוצים אלונים והחותרים. את ההופעה שלהם שידרו ברדיו קול ישראל, בליל ה-9 באוקטובר של שנת 1945, שנחקק בזיכרוני.

היה זה בתום מלחמת העולם השנייה, לאחר שהבריטים עצרו פליטים רבים שהגיעו ארצה, ולא התירו להם להיכנס אליה. הפליטים נכלאו במחנות מעצר, שהעיקרי בהם בתוך שטח ישראל היה מחנה עתלית. בצירוף מקרים שנחרת בזכרוני, התחולל מבצע גדול לשחרור המעפילים בעתלית ממש באותו הלילה בו שידרו ברדיו את הקונצרט של מקהלת יגור. היה זה מבצע של מיטב הכוחות של הפלמ"ח, בהובלת מפקדים בכירים ובהם יצחק רבין. בהתאם לתכנון, המשוחררים עלו היישר אל הכרמל, עברו ליד בית אורן והמשיכו בכיוון יגור על המדרון אשר תחתיו זורם נחל נחש או, בערבית, ואדי חייה. לאחר שהמעפילים עברו במקום זכה הנחל לשמו הנוכחי, נחל מעפילים. לימים, כשטיילתי בכרמל, עברתי במסלול בו הלכו המעפילים לאחר שחרורם מעתלית.

בריטים ואפילו

בשעת דמדומי בוקר נכנסה המשטרה הבריטית בשערי הקיבוץ. השוטרים ידעו שפני המעפילים מועדות ליגור, והם החליטו לעקוף אותם ולהמתין להם במקום מבעוד מועד. התכנון הראשון של חברי הקיבוץ היה לקלוט את המעפילים ולפזר אותם בין יישובי הסביבה. אך כעת היה עלינו "להיפטר" מהבריטים. ידענו שעלינו לפעול במהירות ויצאנו מולם עם מקלות. הצטרפתי גם אני, נער עם מקל ביד, ואחד החברים שלי שאחז בידו פטיש. נשק חם לא היה בידינו, אך לעומת זאת נהנינו מיתרון מספרי: עמדנו קבוצה גדולה יחסית של אנשים מול משלחת קטנה של שוטרים בריטים שנראו חסרי אונים מולנו. למרות זאת הם החזיקו מעמד. בשלב מסוים הגיעו המעפילים שצעדו כל הלילה וירדו כעת מההר. הם הונחו לומר: "אני מפה" - שתי מילים פשוטות להגיה נכונה, על מנת לבלבל את הבריטים שלא ידעו מי ישראלי ומי מעפיל. אחד השוטרים הבריטים ניגש לבחור שעמד בשער, "מאיפה אתה?", שאל באנגלית והמעפיל ענה, "אני מפה". מיד, בלי שיתבקש, אמר חבר הקיבוץ, "אני מפה". השוטר הבריטי הביט בעיניו ושאל, "אני שאלתי אותך?".

לפתע, החלו אנשים נוספים לומר, "אני מפה", "אני מפה", "אני מפה". הבריטים הביטו באנשים וניסו להבין מי מהם חברי קיבוץ ומי אינם. בינתיים הלכו והתרבו התושבים שהגיעו מהסביבה, עם מקלות ופטישים בידיהם, והצטרפו אלינו במאבק נגד הבריטים, שהמשיכו לחפש אחר הבורחים. בשלב מסוים האיום שיצרנו נראה בעיני הבריטים מוחשי מספיק, והם הסתלקו. המעפילים הוכנסו אל הקיבוץ ומיד הופנו אל מחסן הבגדים, שם החליפו את בגדיהם. כך, עוד באותו לילה חוסל מלאי פריטי הלבוש. אך במידה והבריטים היו מפתיעים שוב, הם לא היו מסוגלים להבחין מי מפה ומי משם. לאחר מכן פוזרו המעפילים בין בתי החברים, והוסתרו שם עד לפיזורם בין יישובי הארץ השונים.

השגת השמורה: איילים בריטים ביגור

בהשראת אירועי אותו הלילה והיום שלמחרת
כתב יורם טהרלב, בן יגור,
את השיר צל ומי באר:

"במדרון מעל הוואדי
עץ השקדיה פורח
באוור ניחוח הדסים
זה הזמן לפני הקיץ
שעריו הלב פותח
ותמיד ברוכים הנכנסים.
בימים אשר כאלה
מחכים עד בוא הליל
מחכים לצעדים קרבים
לא סוגרים את הבריח
לא עוצמים את העיניים
בימים כאלה מקשיבים.
מי שרעב ימצא אצלנו פת של לחם
מי שעייף ימצא פה צל ומי באר
מי שסוכתו נופלת
חרש ייכנס בדלת
חרש ייכנס ועד עולם יוכל להישאר.
מי שרעב ימצא אצלנו פת של לחם
מי שעייף ימצא פה צל ומי באר
מי שסוכתו נופלת
חרש ייכנס בדלת
ותמיד יוכל להישאר.
זה הבית שבנינו
זה האורן שנטענו
זה השביל וזוהי הבאר
מי שבא לפה - אחינו
מי שבא יסב איתנו
והשער שוב לא ייסגר".

מגדל המים, גבנ"ע (פלאמ"חניקים)

כשמלאו לי 16 בערך, לפני הגיוס לצבא, הצטרפנו, חברי ואני, לגדנ"ע. המאמנים היו פלמ"חניקים שהתאמנו בשטחי הקיבוץ. הייתה זו עסקה: הקיבוץ נתן להם שטח להתאמן, ובתמורה הם הכשירו את בני הנוער של הקיבוץ בגדנ"ע. לימים הפכו כמה מהפלמ"חניקים שהגיעו לקיבוץ שלנו לאנשי ציבור ידועים, בהם גם אחיו של שמעון פרסקי-פרס, גיגי. בת זוגו, כרמלה, הייתה מ"כית בנות. אהבנו את האימונים בגדנ"ע, אבל אהבנו יותר לצפות בפלמ"חניקים בשעת אימון. אחד האימונים הזכורים לי במיוחד התבצע במגדל המים של הקיבוץ. במסגרת התרגיל היה על הפלמ"חניקים לטפס על מגדל המים, למתוח חבל מלמטה, לגרום, כביכול, לפיצוץ - ומיד לאחריו לרדת באומגה אל הקרקע. כיום עומד מתחת למגדל המים מבנה הארכיון של יגור, אך באותה תקופה לא היו שם אלא סלעים וגדר תיל.

כשהחל התרגיל במסגרת אחד האימונים של הבנות, המ"כית שלהם, כרמלה, טיפסה ראשונה אל ראש המגדל. היא פוצצה, כביכול, את מה שנדרש ממנה, ניגשה לאומגה, נתלתה עליה והחלה לגלוש מטה. כעבור שניות ספורות התנתקה האומגה מהכבל וכרמלה נפלה מגובה רב הישר אל הסלעים והתיל. היא יצאה מזה בנס, וחטפה חבלות קלות וכמה שריטות בלבד.

גם התרגיל של הבנים, שנערך באותו יום, לא הסתיים בלי תקלה. בן זוגה של כרמלה ולימים בעלה, גיגי, עלה למצוקים המשקיפים על הקיבוץ כדי לבצע את אותו התרגיל, מהנקודה בה תרגלו הבנים. לאחר שפוצץ, כביכול, את המטרה, הוא נתלה על האומגה. אך משום שהכבל לא היה מתוח מספיק, נוצרה מעין בטן גדולה והוא נותר תלוי באוויר, כאשר בינו לבין הקרקע מפרידים כשישה מטרים. גיגי ניסה להתקדם, הקפיץ את האומגה על הכבל, אך לפתע התנתקה האומגה - והוא התעופף אל הקרקע. גם האירוע הזה הסתיים בחדס. גיגי נותר ללא שריטה כמעט. אך הלקח נלמד, כמובן, ומאז נמתח הכבל כהלכה.

גם כרמלה

הפלמ"חניקים אימנו אותנו בתרגילים מסוגים שונים, בהיאבקות, בקרבות פנים מול פנים ובתרגילי האומץ. בין היתר היה עלינו לרוץ בסיבובים על מעקה הבניין הצר שמעל לחדר האוכל, או לטפס על מגדל המים ולרוץ על הקורות המחוברות בין עמודיו. פרט לאימוני הגדנ"ע, בילינו לא מעט בסביבת מגדל המים, ולא מעט התרחש סביבו. עבורנו שימש המגדל גם כבריכת הקיבוץ, שכן באותה תקופה לא הייתה בריכת שחיה מסודרת. נהגנו לטפס על הסולם הפנימי אל ראש המגדל ולרחוץ במימיו. זה היה אסור ומסוכן - לכן לא יכולנו לגלות לאיש מהמבוגרים על הבילוי הזה. באחד הביקורים שלנו בסביבת המגדל ראינו שהוזרמו אליו יותר מדי מים והם גולשים החוצה מפתחו העליון. הכל היה מוצף, אך זה לא עצר אותנו מלטבול כהרגלנו במים הקרירים. עלינו בסולם החלקלק ממים וטבלנו בבריכה. כשהגיעה העת ללכת, ירדתי בסולם, כשמים מטפטפים על ראשי ואני אוחז בחוזקה בשלבי החלקלקים. לפתע, כשכבר סיימתי לרדת כמעט, הרגשתי חבטה עצומה. אחד הילדים החל לרדת, ושנייה אחת של חוסר תשומת לב גרמה לו להחליק מטה בבת אחת. למזלו הרב הוא נחת עלי... בלמתי אותו בגופי מהתרסקות וכך הצלתי את חייו. בעקבות הפרשה נענשו הילדים שרחצו במגדל המים; נאסר עלינו לצאת לפיקניק שנערך לכבוד ל"ג בעומר. אולם מעז יצא מתוק: החבורה הסוררת, שכללה גם אותי כמובן, התארגנה להכין מסיבת ל"ג בעומר לכל חברת הילדים. בדיעבד, הילדים שיצאו לפיקניק סבלו בשל מזג האוויר השרבי ששרר באותו יום, אך המסיבה שלנו הייתה הצלחה גדולה, כמשב רוח רענן.

מאוחר יותר נבנתה למרגלות מגדל המים בריכת שחייה, ואחד מחברי הקיבוץ נהג לרחוץ בה בדרכו יוצאת הדופן. יעקב הגיע ליגור עם משפחתו מתל יוסף, שם לא הסתדר מבחינה חברתית. נראה שהוא לא היה העיפרון המחודד ביותר בקלמר, משום שלמרות שלמד איתנו באותה כיתה, היה יעקב מבוגר מכולנו בשנתיים. כמו כן, הייתה לו תפישה אחרת בכל הנוגע לרחצה בבריכה: בשל אהבתו לאורח חיים טבעי הוא נמנע מלכסות את גופו בבגד ים. יעקב נהג לטפס על קרש הקפיצה עירום כביום היוולדו ולנתר ממנו לנגד עיניהן הפעורות של בנות הקיבוץ.

זמורה

מאזן הדבורים

כשמלאו לי 17 והייתי תלמיד בכיתה י"א, עברתי להתגורר בצריף של כיתות ההמשך - תלמידי התיכון. היה זה צריף בן שישה חדרים ואני גרתי באחד מהם. בוקר אחד, כשהתעוררתי בחדרי, שמעתי זמזום. יצאתי מהחדר והתבוננתי בכניסה ומעליה גיליתי כמויות אדירות של דבורים. הוספתי להביט בהן עוד רגעים אחדים ושבתי לחדרי. כבר הייתי מיומן בהתנהגותן של דבורים, משום שהתבקשנו על ידי עובדות המכוורת ביגור למצוא את הקינים שלהן. נהגנו לחפש למרגלות ההר, ובכל פעם כשמצאנו קן, קיבלנו מעובדות המכוורת צנצנת דבש. כעת ידעתי שעליי לטפל בקן שצמח מעל לראשי או, ליתר דיוק, מעל לפתח הכניסה לחדרי. ידעתי שהדבור הוא האויב הגדול ביותר של הדבורה, והפכתי לשומר הכוורת. הסתובבתי עם מקל שטוח ובכל פעם, כשאיזה דבור העז להתקרב לכוורת, הכיתי בו קלות, על מנת להמם אותו בלי להרוג.

בצריף הסמוך היה חדר ששימש לנו כמועדון, שם עמד לרשותנו גם מקלט רדיו. באותה תקופה עבדתי בעיקר ברפת. בהפסקות שבין החליבות, נהגתי להתגנב למועדון כדי להאזין למוסיקה קלאסית, לבדי, באין מפריע. הרדיו קלט שתי תחנות ששדרו מוסיקה ללא הפסקה, JCLA ו-JCKW. אני שיחקתי בין שתיהן וספגתי עוד ועוד מוסיקה. במועדון גם נפגשנו כל החברים, פטפטנו ושרנו יחד. היה זה בילוי חביב עלי מאד.

הרפתקאות בקו ג' אביב-אילת

נהייתי לבלות עם החברים במועדון של הקיבוץ, אך נהייתי לבלות גם בעיר הגדולה, תל אביב. שם, ברחוב מזא"ה 62, התגוררה אחות של אמא, דודה פרידה. אהבתי לבקר אצלה ולבלות בחברת ילדיה. גם אחיה ואחיותיה האחרים של אמא אהבו להגיע לשם עם ילדיהם בחגים ובשבתות. לאחד הדודים שהשתתפו במפגשים היה קול גדול ויפה, והוא אהב לשיר לנו מהשירים שידע. גם בתקופת שירותי בצבא הרביתי להגיע אל הבית ברחוב מזא"ה. פעם אחת החלטתי לנסוע משם בטרמפים לאילת. באותן שנים הייתה עבורי העיר הדרומית במדינה יעד לא מוכר שביקשתי לגלות. בדרך לשם צברתי לא מעט חוויות, אך אחת מהן נחקקה בי במיוחד.

בעודי בדרך, ירד הלילה ומצאתי עצמי במעיין עין חצבה או, בשמו הערבי, עין חוסוב, הלא הוא המעיין השופע. מעץ ענק, שאני רוצה להאמין שעומד שם עד היום, צמח ענף רחב בגובה של כשני מטרים במקביל לאדמה. משום שהייתי עייף, החלטתי לעצור ולנוח מהמסע. בחרתי לטפס על הענף, שנראה נוח מאוד, התמקמתי ונרדמתי. לא חשבתי על כך יותר מדי, ומה שרק הגיוני - קרה: זמן קצר לאחר שנרדמתי, התהפכתי, כאילו אני במיטתי שבבית, ומיד עפתי מטה. התעוררתי תוך כדי נפילה ומיד הושטתי יד כדי לבלום את עצמי. ידי הוטחה באדמה בחוזקה ולא יכולתי להניע אותה. הבנתי שאני מוכרח להיבדק אצל רופא. למזלי, לא רחוק מעין חוסוב היה בסיס צבאי. כשהגעתי לשם, העירו את הרופא. הוא טיפל בי וחבש את היד.

20 שנה

למחרת בבוקר המשכתי בדרכי לאילת, כשאני עוצר טרמפים ביד חבושה. אחרי שביליתי בעיר מספר שעות יצאתי בדרך חזרה לתל אביב, גם הפעם בטרמפים. ברגע שהגיע לבאר שבע, הודיע נהג הטרמפ האחרון בעיניים טרוטות, "זהו. פה אני עוצר, אני לא ממשיך עכשיו הלאה לשום מקום. תעשה עם המידע הזה מה שאתה רוצה". הייתה לי תחושה שעוד רגע הוא נרדם מול פרצופי. מלמלתי כמה מילות תודה ויצאתי מהאוטו. חיפשתי את המדשאה הקרובה, פרשתי את שק השינה שהיה לי בקיטבג ונחתי למשך זמן מה. בהמשך הצלחתי לתפוס טרמפ לקיבוץ חצרים, הסמוך לבאר שבע. היום כמעט חלף לו כשנכנסתי בשערי הקיבוץ. זכרתי שאחת מבנות כיתתי גרה שם עם בעלה; הגעתי אל מפתן דלתה, הקשתי בדלת והודעתי, "באתי". זכיתי לקבלת פנים מחוייכת ולכוס תה ועוגה מאפה ידיה. לאחר מכן נכנסה לבית חברה טובה שלה, זמרת, שהציעה - "אני מופיעה הערב במועדון של הקיבוץ. תרצה לבוא?". הנהנתי בשמחה. אני אוהב מוסיקה לא פחות מהרפתקאות. בת כיתתי ובעלה הצטרפו גם הם. בסוף ההופעה, אותה בחורה, שרגע קודם לכן כבשה את הבמה מול עיניי, אמרה שהיא נוסעת לתל אביב. היה לי ברור שאני נוסע איתה, אך מטעמי נימוס שאלתי, "אפשר לנסוע איתך?". היא חייכה אליי והנהנה.

היו אלה ימי קיץ חמים, וכשנסעתי בחלקו האחורי של טנדר פתוח הרגשתי כל חלק בדרך: את הרוח, את החול ואת המהמורות בכביש. "לאן אתה בכלל רוצה להגיע בתל אביב?", היא הביטה בי. מלמלתי, "יש לי קרובים ברחוב מזא"ה. אגיע אליהם". היא חייכה אליי והמשכנו ככה, שותקים ומפטפים באוויר הפתוח. הגענו לתל אביב באמצע הלילה ונפרדתי ממנה לשלום. קולה ושירתה נותרו בזיכרוני עד היום. הודיתי גם לחבר שלה שנהג את כל הדרך, והפניתי מבט אל העיר הישנה. הייתה זו שעת לילה מאוחרת, ולמרות שהגעתי אל ביתם של הדודים לא העליתי בדעתי להפריע את שנתם. שוב פרשתי את שק השינה שלי על הדשא הסמוך וישנתי שנת ישרים. בשעה שש וחצי בבוקר פקחתי את עיניי והתייצבתי בפתח הבית. דודה פרידה פתחה את הדלת ואני עמדתי מולה, נושא על פני חיוך מרוצה ועייף. "מאיפה באת?", היא הביטה בי מופתעת. "חצרים", פלטתי תוך שנכנסתי והתיישבתי בסלון. היא הכינה לי קפה של בוקר והניחה על השולחן עם חתיכת עוגה שאפתה.

הייתה זו תקופה בה הכרתי את תל אביב על בוריה; את כל המקומות הקטנים והמיוחדים. מאוחר יותר גיליתי את 'מדור ידיעת הארץ הבין קיבוצי', והצטרפתי אליהם מדי פעם לספורים שונים. באחת הפעמים נערך הסיור ביפו, אך הטרמפ שהסיע אותי הגיע עד צפון תל אביב בלבד. משם צעדתי כמו שאני יודע ומתורגל, וגיליתי עוד ועוד מקומות בעיר. משום שאיחרתי להצטרף לסיור המתוכנן, מצאתי את עצמי משוטט ומגלה את יפו לבדי. עד היום אני חש ערגה בכל פעם כשאני נזכר באותה תקופה קסומה, כשנהייתי משלל גילויים והרפתקאות.

פרק ז' על בנות ואליא השוארר

ב-29 בנובמבר של שנת 1947 התכנסנו כולנו בחדר האוכל והקשבנו להצבעה שנערכה באו"ם בנוגע להקמתה של מדינת ישראל. עם תחילת מלחמת השחרור, זמן קצר לפני גיוסי לצבא, יצאה מאזור נהריה שיירה צבאית בת כתשעים אנשים, שנועדה להביא אספקה לקיבוץ יחיעם. הקיבוץ היה מבודד ומנותק לאחר תקיפת הצבא הערבי או, כפי שכונה אז, צבא ההצלה. השיירה נתקלה בכוחות הצבא הערבי, ובקרב הקשה שנערך שם נפלו 46 מאנשינו. השאר הצליחו להגיע לקיבוץ, לסגת או לחמוק. מאותו רגע נחסמו לחלוטין כל הדרכים לעכו ולנהריה, והופסקה האספקה דרך היבשה. למבקשים להגיע לאזור נדרש חודש כמעט. גם כיום ניתן לראות את כלי הרכב בהם השתמשו לשינוע האספקה פזורים בדרך ליחיעם.

אמנם לא הייתי חלק מהשיירה ליחיעם, אך כחודש לאחר מכן הייתי חלק משיירה אחרת, שנועדה לפתוח את הדרך לגליל המערבי במבצע 'בן עמי'. המטרה הייתה לפרוץ את הדרך לנהריה, ולשחרר את יחיעם ואת היישובים אילון, חניתה ומצובה. הצלחתו של המבצע אפשרה גם את כיבוש עכו. למרות שעדיין לא גויסתי באופן רשמי, הצטרפתי, יחד עם צעירים נוספים מקיבוצי הסביבה, לשיירה שיצאה בכיוון עכו. תפקידנו העיקרי היה לשמש חיל מצב בעכו, והוצבתי שם במשך כשבועיים ימים. ביום בהיר אחד הגיע למוצב שלנו מי ששימש בתפקיד מרכז העבודה של יגור, ואמר לי: "אתה מוכרח לחזור לרפת ולהציל את הקיבוץ, הכל שם מתמוטט. אין עובד טוב אחר שיכול לטפל בפרות ולתחזק את המתחם". רציתי להישאר בתפקיד הצבאי, אך נזכרתי במקרה של שלושת חברי הקיבוץ אשר החליטו להתגייס בניגוד להחלטת החברים האחרים. בעקבות כך הם זכו ליחס לא יפה, בלשון המעטה. הקיבוץ קדם לכל, וההחלטות שלו קדמו לא פעם לשאיפות האישיות. החלטתי להיות "ילד טוב" ולחזור. אם כן, גיוסי לצה"ל נדחה, ואני מצטער על כך עד היום. רציתי מאד לקחת חלק פעיל במלחמת השחרור, והשיבה אל הרפת גבתה ממני מחיר כבד ביחס לנתיב בו תכננתי לצעוד בחיי.

בחג הפסח של שנת 1948 הגיע ליגור מפקד פיקוד צפון, משה כרמל, על מנת לעדכן אותנו על אודות כיבוש חיפה בידי כוחותינו. כחודש לאחר מכן, ב-14 במאי של שנת 1948, הכריז דוד בן גוריון על הקמת מדינת ישראל וכולנו חגגנו ופצחנו בריקודים בחדר האוכל. התגייסתי כשנה וחצי אחר כך, באישור הקיבוץ.

פרוץ ואגנציון איטלקיו

בתקופה בה שבתי לעבוד ברפת הגיעו לקיבוץ שתי מתנדבות דוברות עברית מאיטליה. אחת מהן, וירג'יניה, עבדה איתי ברפת. נוצרו בינינו יחסים מלאי חופש וצחקנו המון. היא התגוררה בחדר הסמוך לזה של אחיה, שהגיע גם הוא ליגור. וירג'יניה וחברתה, איריס, חיפשו את קירבתי. בזמנים שונים, כל אחת לחוד, הודתה שהיא מעוניינת בי כבן זוג. כעבור תקופה קצרה בחברתן, נוכחתי שההתנהגות שלהן לא מתאימה לערכים שלי, ובכל מקרה - הייתי בחור צעיר לפני גיוס. לכן, חמקתי משתייהן ובסופו של דבר, בחלוף זמן מה, הן עזבו את הקיבוץ.

על דרורה מאסיבט, פורים בקיבוץ

על אריה האב (פנחס סולז), על ריקל הכרמל, 1947

אחריהם (א"י)

באותם זמנים הגיעו קבוצות הכשרה מגויסות לקיבוצים למשך שנה. אנשי הקבוצות התערו בחיי הקיבוץ, למדו, התגבשו ובתום ההכשרה, התפזרו בהתאם לצרכים במקומות השונים. כשקבוצה כזו הגיעה ליגור, החלטתי שזו הזדמנות עבורי להתגייס. הם הלכו לנח"ל ואני אחריהם. בנח"ל קיימו בדיקות אישיות ורצו להכיר אישית את חברי הקבוצה. רוב החבר'ה שהיו בקבוצה שלי הגיעו ממחנות עולים ולא רצו להתפתח במסלול הצבאי. היה להם חשוב יותר לדבוק אלה באלה ושחם וחלילה לא יפרידו ביניהם. לכן, עשו עצמם מטומטמים. אני בחרתי בכיוון הנגדי: הייתי רציני ורצייתי שיבחינו בפוטנציאל הטמון בי ובמה שאוכל לתרום לצבא. התקבלתי לקורס צבאי במחנה שמונים. באימונים רצנו עד חדרה ובחזרה, וכדי להרים את המורל החבר'ה צעקו ועודדו אחד את השני. לעתים הפך העידוד קולני מדי, ורמי דרג החלו להרים גבה ולשאול, "מה לעזאזל קורה עם המחלקה הזאת?". לא הייתי בין הצועקים. בתום הקורס נשלחתי ללא מעט בחינות מסוגלות, ולאחריהן קבעו: קצונה.

את קורס הקצינים סיימתי בבה"ד 1, שבאותה עת פעל מדרום לנתניה. בשעה שש בכל בוקר יצאנו לריצה ליד הים. לעתים, בחורף, הסיעו אותנו לחוף ואמרו, "קדימה, כולם להתפשט ולהיכנס למים".

סגן אריה וירג'יניה הקצונה

אפשר רק לדמין את הקור... באחת השבתות כשנשארתי במחנה, החלטנו ללכת לחוף הים. בדרך כלל היה החוף ריק מאנשים וחיילי המחנה רחצו בו. באותה שבת פשטנו את בגדינו, וכהרגלנו נכנסנו עירומים לים. שחינו אל המזח ובחזרה, נהנינו מהמליחות ומהשמש. כשהתקרבנו בחזרה אל החוף, ראינו שעל השמיכה שהבאנו איתנו יושבת לה אישה עם תינוק. לא הייתה לנו כל דרך לחמוק מהמצב. יצאנו מהמים עירומים כביום היוולדנו והשפלנו מבט כדי לא להביט בעיניה של אותה אישה. אחר כך, כשהיינו לבדנו התגלגלנו מצחוק מעצם המחשבה על הסיטואציה.

שז וירג'יניה?

בסופו של דבר, איני מרוצה ממה שעשיתי בצבא. עשרה ימים לפני סיום קורס הקצינים הכינו מפקדי הקורס רשימה של אנשים שיועדו להישאר במחנה ולהדריך את הצוערים החדשים. גם שמי הופיע ברשימה, לצד שמו של ישראל לזין מקיבוץ יגור ושמו של צוער נוסף מקיבוץ דגניה. "אנחנו לא נשארים כאן", פסקו שניהם בתוקף, "גם אם זה אומר לסרב פקודה". העונש שהם קיבלו על סירוב הפקודה לא הטריד אותם במיוחד. הם שובצו לתפקיד בודקי שמירה בבסיס, ומדי לילה עברו בין עמדות השמירה השונות, כדי לוודא שהשומרים מתפקדים כהלכה. כך עברו עליהם שבועיים ימים. איני יודע כיצד, אך בשלב מסוים הם יצרו קשר עם חיל השריון והצליחו לעזוב את המחנה. ישראל קודם עם הזמן לדרגת מג"ד, בעוד שאני נשארתי במחנה כדי להדריך צוערים חדשים. הייתי ילד טוב, יתכן וטוב מדי. עשיתי מה שאמרו לי והתייחסתי לדברים ברצינות רבה. אני חושב שפספסתי לא מעט דברים מפני שהייתי ילד טוב מדי. בתחום ההדרכה הייתי מוצלח, לכן בתום המחזור הראשון התבקשתי להישאר למחזור נוסף. היחסים ביני לבין מפקד הבסיס שכונה מיש, היו חבריים ונעימים. בערבים פטפטנו ושיחקנו פינג פונג. אותו מיש מונה מאוחר יותר למפקד פיקוד צפון.

יום אחד, בעודי מתהלך במחנה, לפתע הופיעה מולי וירג'יניה, שהחליטה לבוא לבקר אותי. הייתי נחמד אליה ויצאנו לטייל יחד על הגבעות שמול הים. כעבור כשעה או יותר נפרדתי ממנה לשלום והלכתי. כמה ימים לאחר מכן הופיעה וירג'יניה שוב בבסיס. היא לבשה בגדים יפים במיוחד וצעדה הישר אל חדרו של מפקד הבסיס, מיש, איתו הייתי, כאמור, מיווד מאוד. כאשר יצאה מחדרו היא פנתה ישר אל היציאה, מבלי להתעכב או אפילו להביט לכיווני. מיש קרא לי לחדרו ועדכן: "האישה הזו אומרת שהיא בהיריון ממך".

משכתי כתפיים לאחור, "אז היא אומרת", עניתי ולא הוספתי. הוא לא שאל אותי מעבר לזה, ואת וירג'יניה לא ראיתי שוב מעולם.

רק סדר וניקיון

אחרי שקודמתי לדרגת סגן וסיימתי להדריך שני מחזורים בבה"ד 1, החלטתי שאיני רוצה להמשיך בשירותי שם. בינתיים נודע לי על קורס קמ"נים, קציני מודיעין, שנפתח לא רחוק מרמלה וסופחתי אליו. נהניתי מאוד. הסגל היה מצוין ואהבתי את המקום. בתום הקורס תהיתי לאן אמשיך. המליצו לי להצטרף לגולני, אך לא ידעתי מה בדיוק אוכל לעשות בחטיבה הזו. בסופו של דבר הוחלט לצוות אותי לגדוד לוחמי הגטאות בתפקיד מ"מ. לא הרגשתי שאני ממלא שם תפקיד רב משמעות. אני סבור שהמ"פ שפיקד עליי קיבל את תפקידו הודות לפז"ם שצבר, ולא משום שהייתה בו מידה גדולה של שאפתנות. הכרתי אותו בבה"ד 1, כאשר הדרכתי שם צוערים. אף על פי שהוא היה המ"פ שלי, לא היה בינינו קשר קרוב מדי. המג"ד שם נישא לבת כיתה שלי וכך היה לחבר קיבוץ יגור; מדי פעם נסענו יחד הביתה.

מבחינתו של המ"פ, שני הדברים החשובים ביותר היו סדר וניקיון. את המטלות הללו ביצענו בקלות, בעוד ששיגרת יומנו הייתה סתמית ונטולת עניין. כאשר התגייסתי לצבא חלמתי ללחום ולקחת חלק משמעותי בחיזוק ביטחונה של הארץ. לצערי זה לא קרה, משום שבזמן המתאים נקראתי לשוב, כאמור, לעבודת הרפת ביגור.

גליד מלפני את נקודת הצפייה הזוהר

אל בורות האים

בתקופת שירותי הצבאי במילואים הרגשתי שאני נוטל חלק משמעותי יותר בהגנה על המדינה. הייתי חלק מיחידה פעילה שהתאמנה רבות בשטח, והרגשתי שאני עובד ומממש את יכולתי. במהלך האימונים חווינו לא מעט היתקלויות עם ערבים. באחת מהתקרויות פתחו לעברנו באש במהלך אימון של היחידה. אנו היינו מוכנים להתרחשות כזו. מיד הודעתי לכולם לפתוח באש נגדית, מה שגרם לערבים לנצור את הנשקים ולברוח מעמדות התקיפה שלהם.

במהלך אימון אחר, בצפון הנגב, התפזר הגדוד בשטח על פי פלוגות. היה זה אימון חי, ובמרחק קצר מולנו היו כפרים ערביים. כך, בכל רגע, יכולנו למצוא עצמנו תחת אש ללא כל התראה. יצאנו לאימון עם מעט מים, משום שהסתמכנו על בורות שתייה שאת מיקומם הכרנו. להפתעתנו ולאכזבתנו, היו הבורות יבשים. לפנינו המתין שבוע של אימונים, והיה ברור שעלינו לדאוג לאספקת מים בהקדם, משום שהמימיות הלכו והתרוקנו. שלחנו את רכב הקומנדקר, על מנת שיביא מים מברז באמצע הדרך. היה עליו לנסוע מאה קילומטר הלך ושוב. את המים מילאו במיכל פתוח המכונה מזוודה. משום טלטלות הדרך, לא מעט מהם נשפכו החוצה והמיכל הגיע אלינו חצי ריק. שלחנו את הקומנדקר להביא מים מספר פעמים, אך המצב היה רע. המים היו מועטים, השמש חמה, והמדבר - מדבר. את אחת ממחלקות הפלוגה אימנתי בעצמי. זה היה מסלול גבעות שמשום מה לא הצלחנו לסיים. בכל פעם לקראת סיום המסלול נתקלנו בבעיה ונאלצנו להפסיק את האימון.

בשלב מסוים בחנתי את האזור, בחיפוש אחר פתרון למצוקת המים. בעודי חוזר אל המסלול שוב ושוב, חשבתי שכדאי לבדוק אם יש בור אחד שלא יבש. כעבור שבוע ימים כמעט, גם האנשים המצוינים שהערכתי מאוד, חשו מותשים וחסרי כוחות בשל הצמא. למרות הסיכוי המזערי, החלטתי לתת למישהו אחר לפקד על האימון הבא, והלכתי לתור בין הגבעות בתקווה למצוא נווה מדבר. עברתי גבעה ועוד גבעה ולפתע, הבחנתי בו עומד שם נסתר: בור ובעומקו מים צוננים. הייתה זו הצלה ממש.

פרק ב' על שהייתה א"י דרורה

גופה של אמה החולנית של דרורה, ליזה, היה חלש. היריון היווה סיכון משמעותי עבורה. למרות זאת, ליזה לא הייתה מסוגלת לוותר על פרי בטנה והרתה. ב-18 ביולי של שנת 1933, נולדה דרורה. לאחר מכן הרופאים אסרו על ליזה להרות שוב. דרורה גדלה אם כך כבת יחידה, והיא לא אהבה את המצב הזה. היא טיפחה שאיפות להקים משפחה גדולה, ואכן, לימים זכינו לגדל את חמשת ילדינו.

כשנה קודם ללידה, ליזה, ילידת פולין, עלתה ארצה יחד עם בעלה, אהרון ברדיצ'בסקי, מאוקראינה. אהרון היה חבר בתנועת החלוצים 'דרור', שהתארגנה במזרח אירופה. כשהגיעו לארץ, הוא וחבריו לתנועה התפזרו בכמה קיבוצים, בהם יגור וגבעת השלושה. אחיותיה של ליזה, שלה וניוטה, החליטו להשתקע בתל אביב. האחיות הרביעית, מירה, נשארה בפולין, ושרדה את השואה כשהיא מצטרפת לפרטיזנים. הקשר איתה נשמר מעט לאורך השנים, והיא אף הגיעה לביקור בארץ בשנות השמונים. שלוש האחיות היו אחיות במקצוען. שלה וניוטה עבדו שנים רבות בבית חולים הדסה בתל אביב, ואילו ליזה עבדה במרפאת יגור, והמקצועיות שלה נודעה לשבח.

כשדרורה ואני התחתנו, הוזמנו להתארח לכמה ימים אצל חברה תל אביבית של המשפחה, אידה שרברק, שהייתה בעלת הוצאת ספרים. אידה הייתה להן חברה כאחות, ולנו - כמו דודה נוספת. על המדף שלנו היו לא מעט ספרים שאידה העניקה במתנה לילדים.

דרורה ז'אנא

דרורה ז'אנא עם הוריה

דרורה ז'אנא

אוכל לא זורקים

דרורה נולדה ביגור. רבים סבורים שהכרנו ברפת משום שעבדנו שם יחד, אך בפועל הכרתי אותה כל חייה. למרות זאת, בילדותנו לא התוודענו זה לזו; היא היתה צעירה ממני, ומטבע הדברים כל אחד מאיתנו בילה עם חברים משכבת הגיל שלו. במהלך ימי הלימודים בבית הספר היסודי, עד כיתה ח', אכלנו ארוחות בוקר וצהריים בחדר האוכל של בית הספר. האוכל שהוגש לנו, הילדים, בושל במיוחד עבורנו, בנפרד מזה שהוגש לחברים המבוגרים. אלא שבמהלך כל שנותי כתלמיד בבית הספר היסודי, האוכל לא היה טעים. לדייסת האורז היה טעם נורא; העוף "כובס" כהלכה; והבשר בושל למרקם בלתי ניתן לאכילה. יום אחד, כשהייתי תלמיד בכיתה ח', דרורה - תלמידת כיתה ה' - שימשה תורנית בחדר האוכל באחת הארוחות. היא הייתה אחראית על הסדר בהגשת האוכל ועל הניקיון לאחר מכן. האוכל שהוגש לנו באותו יום היה גרוע במיוחד, ולמרות התיאבון הבריא שלנו לא היינו מסוגלים לאכול אותו. אך לפי עקרונות הקיבוץ הידועים לכולנו מינקות, לא זורקים אוכל. לכן ארזה דרורה את השאריות הרבות שנותרו, והחלה לצעוד מחדר האוכל שלנו אל המטבח, מרחק של כמאה מטר. המבשלת הבחינה מרחוק בדרורה שנושאת חזרה למטבח כמות גדולה של מזון, וככל הנראה נפגעה משום שלא אכלנו את מה שבישלה. לפתע היא נעלמה מהחלון, וחזרה עם דלי מלא במים - אותם שפכה כמחאה על ראשה של הילדה הנבוכה...

דרורה ואביה אהרון בדין'סן

דרורה ואמה ליצה

לא פעם ולא פעמיים הגישו לנו אוכל שלא מצא חן בעינינו. אך, כאמור, אוכל לא זורקים. לכן, מצאנו דרכים יצירתיות להיפטר ממנו. חדר האוכל של בית הספר היה בנוי משני מפלסים, כשרצפת המפלס העליון עשויה מעץ, בו נוצרו סיקוסים פתוחים. אחד מהם היה פתוח כל כך, עד שנוצר חור מתחת ללוחות. כך, הוא שימש לנו כמעין בור, לזרוק לתוכו את כל מה שלא רצינו לאכול. אין ספק שהעכברים ושאר החיות והחרקים התענגו על המזון שנאגר שם. מי שנהנו עוד מהאוכל שזרקנו היו הכלבה השחורה, כושית, והכלבה החומה, דובה. נתנו להן לאכול מכל הבא ליד והן אכן תפחו לנגד עינינו. כשעליתי לכיתה ט' והתחלתי ללמוד בבית הספר המחוזי, הפלא ופלא: לעוף, שטעמו נקשר עד כה בזה של סבון, היה טעם נפלא, כמו גם לשאר המאכלים. שמחתי על המעבר לבית הספר המחוזי, ולו מעצם העובדה שיכולתי לגלות את טעמו האמיתי של האוכל.

השב השורה של דורה

מעולם לא פחדנו מהבריטים. להיפך. הייתה בהם מידת ג'נטלמניות שנסכה בנו ביטחון. עם זאת, לא אשכח את אירועי השבת של ה-29 ביוני 1946, הידועה כ'שבת השחורה'. הבריטים הטילו עוצר על ערים וקיבוצים וערכו חיפושים מקיפים, מבית לבית, במטרה למצוא נשק לא חוקי ומסמכים סודיים של ההגנה והפלמ"ח. אחותי, כרמלה, כבר שירתה בפלמ"ח, בבסיס אשדות יעקב. אני עצמי עבדתי באותו ליל שבת ברפת, במשמרת החליבה האחרונה של הלילה. עם אורו הראשון של הבוקר פרצו הבריטים לקיבוץ. יחד עם שאר הילדים בקיבוץ, הגיעה דרורה אל חדר האוכל. הם התבקשו לשכב על הרצפה ונאסר עליהם לזוז, על מנת שהבריטים לא ידעו שהם שם. הם נדרשו לשמור על שקט מוחלט. דרורה, בת ה-13, נעקצה על ידי דבורה והעקיצה גרמה לה לכאבים עזים. היא רצתה לקום ממקומה, אך הייתה מחויבת להמשיך לשכב ללא נוע, בדממה. היא גייסה את המשמעת העצמית שלה ועמדה בכך בכבוד. בינתיים הגיעו בני קיבוץ רבים נוספים להסתתר בחדר האוכל. עד מהרה חשפו הבריטים את מקום המסתור והחלו לנפץ את החלונות. הם ביקשו מכל המסתתרים לצאת החוצה אבל אלה התנגדו. התנהגותם של בני הקיבוץ גרמה לבריטים לקרב את הזחל"מים שלהם אל החלונות המנופצים ואל שני פתחי חדר האוכל, ולהתיז דרכם שמן שחור כזפת. המהלך גרם לכולם לצאת מחדר האוכל. הבריטים עצרו את הגברים והביאו אותם אל מחנה המעצר בג'למה, כשהם צבועים בשחור מכף רגל ועד ראש.

דורה בנאוריה

בו זמנית הופיעו חיילים בריטים נוספים בחצר הרפת. חבריי ואני קיבלנו הוראה מהבריטים לעלות על כלי הרכב, והחלטנו להפעיל התנגדות פסיבית, כך שלא עלינו בכוחות עצמנו. כעבור זמן מה הועלינו על כלי הרכב ונשלחנו למחנה המעצר בעתלית. האוכל שניתן לנו במחנה היה במשורה, לכן בכל פעם שחלפו החיילים על פנינו שרנו להם: "אני רעב, בטני מצטמקת מרעב". בשל גילי הצעיר יחסית, 16 וחצי, שוחררתי כעבור חמישה ימים בלבד. הקיבוץ היה נתון עדיין תחת חיפושיהם המקיפים של החיילים הבריטים, ולכן נשלחתי יחד עם בני גילי לשהות ב'בית החלוצות', שבחיפה, עד יעבור זעם. שם פגשתי בחבר יגור לשעבר, שהפך למהנדס ידוע. מתוך רצון להקל עלינו את זכרונות הימים האחרונים, הוא לקח אותי ואת חבריי לבילוי בגן העצמאות ופינק אותנו באוכל ובשתייה.

חזרנו ליגור לאחר שהבריטים יצאו משם. הפשיטה ניכרה בכל פינה. הרס ובלגן שררו בכל מקום. אזורים רבים נותרו חפורים, והעידו על מאמצי החיילים למצוא נשק. הבריטים אכן מצאו 32 סליקים, כמו גם את הסליק המרכזי. הם הגיעו מוכנים, וככל הנראה קיבלו מידע מקדים על מקומות המחבוא שבקיבוץ ועל שיטות ההסוואה. בסך הכל אותרו למעלה מ-300 רובים, כשמונים אקדחים, כמאה פצצות מרגמה ולמעלה מ-400,000 כדורים. זמן מה לאחר מכן הצליחו אנשי ההגנה להשיב לחיקם כשמונים אחוז מהנשקים בתמורה לכספי שוחד של כאלף לירות. חלפו שנים רבות, והתברר לנו שלא כל נקודות המסתור נחשפו. לפני כעשור חפרו מתחת לביתה של נכדתי, ומצאו סליק שהקיבוץ כלל לא זכר את קיומו.

רוגי או שושנה, שושנה

כשהגעתי לגיל ההתבגרות, דרורה הייתה עדיין ילדה. לא יכולנו לנחש שלימים נהפוך לזוג ונהיה יחד. כשהיא שיחקה בצעצועי ילדות, כשאר בנות גילה, אני התחלתי לגלות את היחסים עם בנות המין השני. כשחגגתי בר מצווה, אחת מחברותיי לכיתה צרפה למפגשים שלנו את אחותה בת החמש עשרה, שושנה. כולם ידעו שהיא נהגה לבלות עם בנים בחצר. יום אחד, היא ניגשה אליי וביקשה, "בוא נהיה חברים". סירבתי. שושנה לא הייתה רגילה שמסרבים לה והתגובה שלי הכעיסה אותה. לכן היא התחילה להעליל עליי עלילות שווא, אותן סיפרה לכל מי שנקרה בדרכה. "הוא רודף אחריי", אמרה, "הוא לא נותן לי מנוחה". גם כשהגיעו לקיבוץ בני נוער, שהיו פליטים ממלחמת העולם השנייה, שושנה סיפרה להם עלי. בכל פעם שעברתי לידם הם הקניטו אותי כששרו לעברי, "שושנה, שושנה, שושנה, ירח נישא אל ענן, כמוהו אלייך שושנה, בים עוד יפליג קפיטן". הסיפור רדף אותי. בסופו של דבר, כנראה שהסיפורים על שושנה פרשו כנפיים ומישהו מבני המשפחה שלה החליט שמוטב לה לחיות הרחק מיגור. חשבתי שבכך תם הסיפור שלה איתי, אך התבדיתי.

שושנה הגיעה לאשדות יעקב וגם שם המשיכה להפיץ סיפורים עלי; "יש אחד בקיבוץ יגור", כך הייתה מספרת, "שרודף אחריי כל הזמן. הוא לא נותן לי מנוחה ושולח מכתבים ללא הפסקה". אני זוכר שהגעתי למחנה קיץ, והיו שם חבר'ה ששמעו עליי ממנה. הם הראו לי סוגי מעטפות שהיא סיפרה ששלחתי אליה. אחת המעטפות הייתה כזו ששולחים מחוץ לארץ. "למה שאשלח מעטפת דואר חו"ל אם אני בארץ?", שאלתי והבטתי בהם. הם דממו בהסכמה והלכו מהמקום. איני יודע איך ולמה דעך העניין, אך בסופו של דבר בשלב מסוים היא נעלמה מחיי.

בינתיים סיימתי את לימודי בכתי ח' והמשכתי ללמוד בתיכון המחוזי. לקראת סוף לימודי בכיתה י', שמתי לב שאחת מתלמידות כיתה ט' עוקבת אחריי לא מעט. ראיתי אותה מביטה בי בכל מקום אליו הלכתי. כמה ימים לפני שיצאנו לחופשת הקיץ, ניגשתי אליה, "בואי ניפגש", הצעתי והיא הסכימה מיד. כבר באותו הערב נפגשנו - שמה היה רותי. מצאנו פינה על הדשא ובילינו יחד. כך גם ביום המחרת וביום שלאחר מכן. במשך ארבעה לילות רצופים נפגשנו על כר הדשא, עד שבבילילה הרביעי סיפרתי לה, "מחר אני יוצא למחנה של תנועת 'הנוער העובד והלומד'". נפרדנו ולא התראינו שוב. כמה שנים לאחר מכן, השתתפתי בהלוויה של מכר בנהלל. בעודי צועד עם האבלים בכפר, הבחנתי בכמה נשים שישבו בצד. אחת מהן הייתה רותי, כשתינוק קטן בין זרועותיה. נופפתי לשלום וחייכתי אליה. היא נופפה וחייכה בחזרה. מאז לא ראיתי אותה שוב.

הגיל

בשנת 1951, לאחר שהתגייסה לצבא, סיימה דרורה קורס מ"כיות במחנה צבאי שבין ירושלים לבין רמת רחל וקודמה לדרגת סמלת. היא הדריכה בבה"ד 12, בצריפין. לאחר מכן הגיעה עם קבוצת חיילות לבסיס בסמוך לקיבוץ גינוסר, שלשפת הכנרת. באותה תקופה חיזר אחריה אחד החיילים ששירתו עמה בבסיס, אך היא לא נענתה לחיזורים שלו. שמו היה רפי איתן, שלימים היה איש מודיעין בכיר, חבר כנסת ושר. דרורה הצטיינה בשירותה הצבאי; היא ידעה לפרק נשק ולהרכיב אותו 'מתוך שינה' ועזרה לכל מי שנזקק.

דרורה בימי שירותה הצבאי

לאחר שחרורי מהצבא, מצאתי את עצמי די בודד בקיבוץ. העבודה ברפת התנהלה במשמרות וחייתי בהתאם. מדי פעם נפגשתי עם חברים מהקיבוץ, אבל ביקשתי לעצמי יותר. לא רחוק מביתי גרה בחורה צעירה ממני בארבע שנים. גם היא הייתה בודדה. אט אט, מצאנו את עצמנו מתקרבים ומפיגים את הבדידות. שמה דרורה ברדיצ'בסקי ולימים היא הפכה לאשתי. אמה, ליזה, עבדה במרפאה ואביה, אהרון או, כפי שכינו אותו, אוציה, היה איש מפלגה ידוע, שעבודתו הייתה כרוכה בנסיעות רבות לכנסים ולהרצאות. לאחר מלחמת העולם השנייה הוא יצא לשליחות באירופה, כדי להגיע אל ניצולי השואה ולנסות להביאם לישראל. לשם כך גויס לצבא הבריטי, ומשום שלבש מדים, התאפשר לו לנוע בחופשיות במחנות הפליטים ולהגיש סיוע לניצולים.

דרורה ואביה

דרורה ואני

נהגתי לבקר בחדר של דרורה, שניצב מול הוואדי. היא הייתה מעשנת כבדה, ואנו פטפטנו בזמן שעישנה. לעומתה, אני לא עישנתי - פרט לפעם אחת, כשהייתי תלמיד בכתה ז' אז פרצו הילדים למחסן האספקה של הקיבוץ ולקחו משם סיגריות. עישנתי חצי סיגריה בקושי, ובכך מיציתי. ניסיתי לגרום לדרורה להפסיק לעשן, אבל היא המשיכה בשלה. זה היה הרגל שהיא אהבה. באחד מימי החורף, כאשר הוואדי זרם בחוזקה, תפסתי את קופסת הסיגריות שלה והשלכתי אותה אל הזרם. זה לא שינה דבר. דרורה פשוט קנתה לעצמה קופסת סיגריות חדשה, ולא הצלחתי לשכנע אותה לחדול מעישון. היא ניסתה להפסיק כמה פעמים, אבל ההנאה שבעישון הייתה חזקה מכוח רצונה. פעם אחת בלבד קניתי לה סיגריות בדיוטי פרי כשטסתי לחוץ לארץ. משום שניסיתי להניא אותה מההרגל המזיק, לא שבת ללפנק אותה כך שוב.

ב-29 באוקטובר של שנת 1954 נישאנו, דרורה ואני, בחתונה משותפת עם זוג נוסף מיגור, שולה ועוזי. אחותה של שולה, אסתרקה, שירתה בלהקה צבאית, והיא הביאה את חבריה להופיע בחתונה, שנערכה בחדר האוכל והייתה גדולה ושמחה במיוחד. דרורה ואני היינו שונים כמזרח ומערב כמעט. עם זאת, היה בינינו כבוד הדדי וקשר פתוח וחברי, כך שלא היו בינינו סודות וידענו הכל האחד על השנייה. בדומה לכל זוג, התעוררו בינינו קונפליקטים, אך ברוב המקרים ידענו לפתור אותם בחוכמה. כך, למשל, אהבתי להאזין למוסיקה ואילו דרורה לא הייתה שותפה לאהבתי זו. השתדלתי לכן להאזין לאוסף התקליטים שלי בשעות שלא הפריעו לה. זמן קצר לאחר נישואינו, ב-26 ביולי של שנת 1955, נולדה בתנו הבכורה אילת.

אם דרורה ואילת

במהלך השנים עבדה דרורה בתחומים שונים בקיבוץ. בכל מקום בו עבדה, באו לידי ביטוי חוש האחריות ומוסר העבודה הגבוהים שלה. במשך שנים אחדות לקחה חלק בוועדת ריהוט של הקיבוץ, שבמסגרתה היו מתקבלות החלטות באשר לפריטי הריהוט אותם מותר לחברי הקיבוץ לרכוש. בצעירותנו עבדנו, דרורה ואני, יחד ברפת, ובהמשך היא עבדה בבתי הילדים. בשנת 1969 קיבלה דרורה על עצמה את ניהול המבנה הציבורי הגדול שאך הוקם ביגור, לזכרו של ישראל בר יהודה. ב'בית בר יהודה' הוקם מועדון חברים, שהיה למקום פופולרי לפגישות חברים ולשיחות על כוס קפה. המתחם כלל גם ספריה ואולמות לפעילויות תרבות שונות. במשך שנים ניהלה דרורה את המקום ביד רמה, וכשמיצתה את תפקידה עברה לעבוד במתפרת הקיבוץ. שמה יצא כתופרת שאין בעיה עליה לא תצליח להתגבר, ורבים מחברי יגור זוכרים לה טובה על התיקונים שביצעה עבורם. היא הייתה מוכשרת ובעלת ידי זהב ממש. בשעות הפנאי תמיד הייתה עסוקה ביצירה כלשהי: מחרוזות מזרעים שונים שאספה ביגור, רקמה, תפירה ועוד. את התחפוזות עבור בנותינו תפרה בלי מאמץ. בתקופה בה גרנו במלכיה יצא שמה של דרורה הודות לכישוריה באפיית עוגות ובקישוטן. עבודות היד שיצרה הגיעו למספר תערוכות שהוצגו ביגור. כל בני המשפחה, כמו גם חברים קרובים, נהנו מהן: תכשיטים ייחודיים, בגדי ילדים, שפע בובות רכות ונעימות וספרי פעילות לקטנטנים; כולם עשירים בפרטים ועשויים עבודת יד מוקפדת.

יצירות אשה ידיה של דרורה

פרידה

בבוקר יום שבת, ה-13 באפריל של שנת 2019, נפטרה דרורה ממחלת הסרטן. הרופאים אבחנו סופית את המחלה יומיים בלבד לפני מותה. מצבה הבריאותי של דרורה הלך והתדרדר כמה שנים קודם לכן, כשהתופעות מהן סבלה שויכו לבעיות שונות שאבחנו אצלה. כך, למשל, היא אובחנה עם בעיות לב ואף עברה ניתוח להשתלת קוצב לב. לא ידענו שהסרטן הוא המחולל שמות בגופה. הימים האחרונים לחייה היו לא פשוטים, בלשון המעטה. היא חשה ברע, מצבה התדרדר במהירות והיא איבדה את היכולת לאכול. הרופאים התכוונו לנתח אותה שוב, אך היא לא הצליחה להתאושש. מאז, בכל לילה, לפני שאני מכבה את האור ונרדם, אני מביט בתמונה שלנו, שתלויה מעל מיטתנו בחדר השינה ונזכר בימים יפים.

אליזבט 50 שנה (ישראל)

אליזבט 60 שנה (ישראל)

פרק ה' סיפורים מסביב ארפת

בתום השירות הצבאי, עבדתי ברפת של יגור במשך שנתיים. באותה תקופה פיתחו את ענף הרפת ביגור והקימו מכון חליבה. בעוד שהרפת עצמה נשארה בשטחה המקורי שבחצר המשק, מכון החליבה הוקם במרחק מה משם. לפני הקמת המכון התבצעה החליבה בידיים, וכעת סיפק הפיתוח החדש תנופה משמעותית לענף. בימיה הטובים אכלסה הרפת כ-300 פרות, וסיפקה כמויות גדולות של חלב לחברת 'תנובה'. בתקופה בה גם דרורה עבדה ברפת, הגיע למקום צוות צילום שתיעד אותה מחליפה את כדי החליבה. זה שנים רבות שהצילום מלווה אותנו ולעתים קרובות הוא מוצג בתערוכות צילומים היסטוריים מהקיבוץ. אם בצילומים עסקינן, באחת הפעמים, כשדרורה ואני צעדנו אל הרפת בשטח הפתוח, ראינו עוף דורס שניסה לעוף ללא הצלחה. כשהתקרבונו מעט, ראינו שזהו חיוויאי, המחזיק במקורו נחש צפע. הנחש, שלא היה פראייר כלל, ליפף את גופו סביב לאותו חיוויאי, כך שמנע ממנו לזוז. אחד החברים שהיה איתנו אמר מיד, "אני רץ להביא את המצלמה שלי". הוא חזר כעבור רבע שעה, וכשהם עדיין באותה תנוחה, צילם אותם. כעבור שנים רבות ביקרתי בתערוכת צילומים במוזיאון תל אביב. לפתע, בין העבודות שהוצגו, הבחנתי בצילום של חיוויאי, כשבפיו נחש צפע מלופף סביב לגופו. זה נראה בדיוק כמו אותה תמונה שחברי לקיבוץ צילם שנים קודם לכן.

מכון החליבה הגדול

קשרי העבודה והמסחר בין יגור לבין חברת 'תנובה' הלכו והתפתחו. מצד אחד, שיווקה יגור את תנובת הפרות שברפת. מצד שני, נהגי הקיבוץ עבדו ב'תנובה' כמשווקים וכמחלקי סחורה. מכאן, שבתום ימי העבודה, חנו כלי רכב של 'תנובה' בשטחי הקיבוץ. עוד לפני שקיבלתי רישיון נהיגה, נסעתי באחת מאותן מכוניות דרך הגשר שחוצה את כפר חסידים. לפתע, לאחר שחציתי את הגשר, התעורר בי דחף לא ברור לשוב. ביצעתי פניית פרסה ושני הגלגלים האחוריים כמעט שנתקעו בתעלה. ברגע האחרון הצלחתי לייצב את הרכב וכך, במזל רב, הצלתי את עצמי מתאונה נוראית. באותן שנים לא אכפו נהיגה עם רישיון במידה דומה לזו בה מתבצעת אכיפה כיום. בכל זאת, כשהגעתי לגיל המתאים, נסעתי לחיפה על מנת להוציא רישיון נהיגה כהלכה. רציתי רישיון לנהוג במשאית. נהגתי במשאית, בעלת תיבת הילוכים ידנית כמובן, ברחובות המשופעים שמעטרים את הכרמל. הכבישים היו בעלי שיפוע כמו גם צרים ומפותלים. על מנת לסובב את המשאית בשטח צר כל כך נדרש תמרון רב. באחת הפעמים התחלתי לנסוע לאחור וכמעט התהפכתי. שוב, שיחק לי המזל - ובנס ניצלתי מהתהפכות.

מחבר קיבוץ מאכיה

בשנותיה הראשונות של המדינה קמו קיבוצים צעירים לאורכה ולרוחבה. חלקם הוקמו לצד הגבולות, והחיים בהם לא היו קלים. לעתים היה נדרש סיוע באחזקת קיבוץ צעיר כזה או אחר, בו חיו מעט חברים שהתקשו לנהל אורח חיים סביב לעבודה חקלאית ולימודים. באותן שנים היה קיבוץ יגור מבוסס למדי, והוא אימץ את קיבוץ מלכיה, שהוקם בשנת 1949. ממזכירות יגור פנו אלינו לעבור עם המשפחה למלכיה לזמן מה, והחלטנו, אחרי מחשבה, להשיב בחיוב. בשנת 1962 עברנו לקיבוץ מלכיה. אילת הייתה כבת שבע; דלית, בתנו השנייה כבת שלוש; ואילו טל, השלישית, נולדה בתקופת שהותנו במלכיה. דלית הצטרפה לפעוטון ואילת למדה בכיתה ב', שנפתחה לראשונה בקיבוץ הצעיר. את שהותי שם התחלתי ברגל שמאל, כשביצעתי מגוון עבודות חצר. בין היתר היה עלי לצאת לשטח מסוים עם קבוצת אנשים, לנקות אותו ולהעמיס על עגלה את כל הפסולת, שכללה בעיקר אבנים. משם הסעתי את העגלה אל שטח אחר ופרקתי את הפסולת. באחד הימים, עת שהנפתי אבן על מנת להשליך אותה מהעגלה, תנופת התנועה הובילה אותי לעשות צעד באוויר, וכך "השלכתי את עצמי" אל גל האבנים שהיה תחתיי. כמה מצלעותיי נשברו ונותרתי מרותק לבית במשך שבועות. לאחר החלמתי התחלתי לעבוד ברפת של קיבוץ מלכיה, שהייתה קטנה ביחס לזו של יגור. לעתים די היה בעובד אחד בכל משמרת. הבאתי אל הרפת הקטנה את ניסיוני בעבודה ביגור, וחשתי שאני תורם לענף הרפת במלכיה. לצדה של עבודת הרפת הזדמן לי לבצע עבודות נוספות, בהן קטיף פירות. בינתיים לא נפקד מקומם של הטיולים מחיי, ובכל שבת פנויה יצאנו אל הגבעות המקיפות את הקיבוץ ונהנינו ממראות הגליל.

זרינג השנייה במלכיה

גמפוסת קבוצתית בפורים במלכיה: שני באוג אפזל אהים

שואל? עוזר

בתום כשנתיים במלכיה שבנו אל ביתנו ביגור, ואני ביקשתי לעבור לעבוד בשדה. לאחר כשלושה שבועות בשדות, מסיבה לא ברורה, התמלאתי בפרונקלים בכפות הידיים וברגליים. הייתה זו מכה של ממש. הייתי חבוש כולי, והוחלט שלא אוכל לעבוד שוב בחוץ. אמנם, מדי פעם שבתי לשדות לבצע עבודות קטנות, כגון קטיף, דילול או ניכוש עשבים, אך לא לעבודה קבועה. שובצתי אם כן לעבודה במטבח הקיבוץ, הצטרפתי לצוות המבשלים והתמחיתי בהכנת מרקים ומאכלי בשר. ציבור הסועדים היה מורגל למנות מסוימות שהוגשו בהתאם לימי השבוע, וכל שינוי עורר מהומה קטנה... למשל, הארוחה המסורתית של צהרי יום שישי כללה, בין היתר, אטריות. כאשר באחד מימי שישי לא ניתן היה להכין אטריות, ספקה אחת המבשלות ידיה ואמרה, "מה יאמרו ההונגרים, שמצפים לאטריות?!"

שנים רבות לאחר מכן, כאשר כבר לא עסקתי בענף המזון, החליטו ביגור לעבור לשיטת הגשה עצמית בחדר האוכל. יחד עם חבר נוסף מוניתי כאחראי על הפרויקט הזה. לא היתה זו המשימה היחידה שמילאתי מחוץ לשגרת העבודה: גם ברפת, וליתר דיוק, במכון החליבה, נקראתי לשוב לדגל מספר שנים לאחר שובנו ממלכיה. הצעתי ויזמתי רעיונות לייעול ושדרוג במכון. לשם כך נסעתי להיוועץ במומחים ובמהנדסים. עם סיום הקמתו של המכון החדש הצלחנו להגיע לתהליך חליבה שהגדיל את התנובה פי שלושה.

לאחר תקופת עבודתי במטבח השתלכתי במשרה בבית החרושת 'לגין', שם עבדתי שנים רבות. היה זה בית מלאכה שהחל את דרכו כפחחייה והתפתח לכדי מפעל גדול, שמייצר קופסאות שימורים לתעשיית המזון. את דרכי במפעל התחלתי כעובד קו ייצור. עובדי המפעל עבדו במשמרות: משמרת יום או משמרת לילה. המכונות, שעבדו במשך כל שעות היממה, הפכו חתיכות פח לקופסאות ולאריזות שונות. התמחיתי בעבודה על המכונות השונות, ובשלב מסוים קודמתי לתפקיד אחראי על קו הייצור. בהמשך קודמתי ושימשתי אחראי על קווי ייצור נוספים, עד שבסופו של דבר מוניתי למנהל מערך של שלושה קווי ייצור.

'לגין' ניהלה קשרים עם מפעלים בחוץ לארץ, ומדי פעם הגיעו אל המפעל מהנדסים זרים. באחד הביקורים, שנערכו בשנות השבעים, זכיתי לארח שני מהנדסים מיפן. באותן שנים, נציגים של המזרח הרחוק לא היו מחזה נפוץ בארץ. הייתה זו אטרקציה לארח אותם, להכיר את התרבות שלהם, לדאוג שירגישו בנוח ואף למצוא עבורם את האוכל המיוחד שהם ביקשו.

מעריך הייצור היה לבו של המפעל, ועיקר עבודתי היה לוודא שכל הקווים פועלים כשורה. התפקיד דרש ממני נוכחות יום ולילה. השקעתי את כל כולי בעבודה, לא הקשבתי לגופי, והיו לכך השלכות. ב'לגין' לא הייתה הקפדה על שימוש באוזניות מגן, ובדומה לשאר העובדים גם אני עבדתי בלי אוזניות כאלה. במהלך שנות עבודתי הופיעו אצלי בעיות שמיעה רציניות ונשלחתי להיבדק במרפאה בחיפה. האחות בדקה אותי ומיד הובילה אותי בבהילות אל חדרו של הרופא, על מנת לומר לו שמהבדיקה שלה עלה, שאני לא שומע. הרופא רתח מזעם, הביט באחות וצעק, "תעלי את אחראית המרפאה, בתיה, לקו הטלפון עכשיו, עכשיו". כשבתי ענתה, צעק הרופא אל השפופרת, "הבחור הזה לא עובד יותר ב'לגין'!!". את הצעקות שלו שמעתי בהחלט.

בהמשך, עבדתי במקומות רועשים לא פחות. אחד המקומות בהם רציתי לעבוד היה המוסך: אהבתי את כלי העבודה וחלמתי לתקן טרקטורים גדולים. אך משום שלא היה צורך בידיים נוספות ולא היה לי מושג במקצוע, נעניתי בשלילה.

עד שיצאתי לגמלאות עבדתי בסדנה לייצור מוצרי אלומיניום, שנסגרה בסמוך לפרישתי. לאחר מכן התהלכתי חופשי וחסר מעש ברחבי הקיבוץ, וביקשתי להעסיק את עצמי. חשתי חוסן פיסי ומנטלי, והייתי סבור שאין כל סיבה לכך שלא אמשך בעשייה וכן אקדיש זמן לתחביב של הטיולים. בטיולים בהם השתתפתי, נהגתי לשבת בערב עם הטיילים האחרים, להאזין למוזיקה ולהתחרות בהורדות ידיים, בהן הייתי האלוף הבלתי מעורער. באחד הימים הצצתי בנגריה של הקיבוץ והתעוררה בי סקרנות עזה. אמנם לא הייתי נגר, אך ניגשתי למנהל המקום, אבינועם, ושאלתי אם אוכל לעבוד שם. הוא כיווץ גבותיו וירה לעברי משפט שלא אשכח: "טיפש, אתה כבר גמלאי. כשאהיה גמלאי לא אעבוד יום נוסף בחיי". למרות אותו משפט, הסכים אבינועם לשלב אותי בעבודה. כך, עבדתי בנגריה במשך כ-13 שנה עד שמלאו לי קרוב ל-79 שנה. כשנוכחתי שהיקף העבודה שם הולך ומתדלדל, הודעתי שאני עוזב וערכו לי מסיבת פרידה מרגשת. כיום אבינועם הוא גמלאי אך עדיין עובד. באחד הימים הזכרתי לו את המשפט שאמר לי. מאז, בכל בוקר כמעט, אנו אוכלים יחד במועדון.

במהלך שנותיי שימשתי, בין היתר, גם כחבר בוועדת התרבות של הקיבוץ. ועדה זו אחראית על ציון חגים ומועדים, על בחירה ועל ארגון של מופעי תרבות ואמנות, הרצאות וחוגים; כמו גם על הפקות של אירועים מיוחדים. לקראת חג העצמאות של שנת 1965, עמדנו לפני הכנות מיוחדות, כחברי וועדת תרבות. הוחלט אז לקיים את החג באוויר הפתוח, בסמוך לחדר האוכל. ערכנו את כל הדרוש: שולחנות, כסאות, במה וכן הלאה. עם כניסת החג, הודיעו על פטירתו של חברנו, ישראל בר יהודה, שהיה אישיות פוליטית בכירה. האבל על מותו הוביל לביטול החגיגות.

במשך שלוש שנים, במסגרת פעילותי בוועדת התרבות, הייתי אחראי על ארגון טקסי הזיכרון לחללי מערכות ישראל. ביגור תמיד ערכו ועורכים שני טקסים: האחד נערך בערב יום הזיכרון באולם 'יד למגינים' וכלל קטעי הספד, מחול ושירה. כל הבאים לטקס זה חלפו על פני תמונות הנופלים שמוצגות בכניסה לאולם. למחרת, במהלך יום הזיכרון עצמו, נערך טקס שני עם עלייה לבית הקברות, שם תלמידי כיתות י' עד י"ב מניחים זרים על קבריהם של חללי יגור, וקוראים קטעי הספד לכל אחד מהנופלים. טקסים אלה, בהם משתתפים רבים מהחברים והנערים, חרוטים עמוק בהוויית הקיבוץ.

במסגרת פעילותה ארגנה הוועדה ביגור גם מופעים שנתנו האמנים הגדולים במדינה, בהם שחקני התיאטרון הלאומי, חנה רובינא ואהרון מסקין, שהופיעו בפנינו בהצגות מטעם "הבימה". גם הכנר הנודע, ברוניסלב הוברמן, שהפליא בנגינתו, הגיע הישר מהיכל התרבות כדי להופיע אצלנו. במהלך ההופעות נהגנו לנעול את שערי הקיבוץ ולהפקיד עליהם שומר, כדי למנוע כניסה של מי מתושבי הסביבה. באחת הפעמים הוצב בשער חבר בשם דוד טורץ, שלא הכיר את הדמויות הידועות בתרבות הישראלית. הגברת הראשונה של התיאטרון העברי, חנה רובינא, הגיעה להצגה בכיכובה באיחור ניכר, וכניסתה נמנעה על ידי טורץ, שכבר נעל את השער. "אתה יודע מי אני?", שאלה אותו.

דוד הביט בה בעיניים פעורות.

"אני חנה רובינא".

טורץ השיב בחיוך, "ואני דוד טורץ!".

בסופו של דבר, הוא התרצה והכניס אותה.

פרק ו' סיפורי ילדים

מיד לאחר מלחמת ששת הימים, ב-12 ביוני של שנת 1967, נולדה בתנו הרביעית, הדס. במוכן מסוים, היו ארבע בנותיי, אילת, דלית, טל והדס, לאחת הסיבות לכך שהקשר בין אחותי, כרמלה, וביני התחזק. היה זה לאחר שהיא עזבה את יגור. נהגנו לחגוג יחד את ראש השנה ואת חג הפסח. היא תמיד רצתה אחות ולאחר מכן, בת, אך בסופו של דבר, נולדו לה בנים. כך, היו בנותיי לחוט שקישר בינינו. היא אהבה את הבנות שלי מאד וביקשה להיות בחברתן כמה שיותר.

אבא ובן: עם דליה

ברדיצ'בסקי וגבורי: איצה ואהרון, אבא שלי
ודודה רות, אימי, אילת ודרורה

כשהדס הפסיקה לשתות חלב, הופיעו אצלה בעיות בריאות קשות והרופאים לא הצליחו לאתר את מקורן. בכל פעם שאכלה, שלשלה. היא אושפזה בבית חולים 'רוטשילד' במשך חודשים, כשהיא נתונה תחת מעקב. לבסוף נפתרה התעלומה: "הילדה שלכם צליאקית", הודיעה לנו הרופאה. כמובן שתחילה לא הבנתי למה הכוונה, אך הרופאה המשיכה בהסבר, "אסור לה לאכול מוצרים המכילים גלוטן, כמו לחם, פסטה, גריסים, פתיתים וכן הלאה". הייתה זו בשורה לא פשוטה, בלשון המעטה, משום שהדס הייתה בת כשנה בלבד והיה עלינו לשמור עליה באדיקות. כאשר התחילה להבין את העולם, ראתה כיצד כולם סביבה בבית הילדים אוכלים לחם ושאר מוצרים רגילים, ואילו עבורה יש להכין לחם מיוחד. כשעלתה לכיתה א' התביישה משום שאינה יכולה לאכול סנדוויץ', בדומה ליתר הילדים בכיתה. היא רצתה להיות כמו כולם.

דרורה הגנה על הדס כלביאה. היא פינתה באחד מארונות המטבח בביתנו מדף שלם לאחסון מוצרי המזון של הדס: פירות יבשים, אגוזים, חמאת בוטנים ועוד. כמו כן, דרשה דרורה מהקיבוץ חדר נוסף על מנת שיהיה לה מקום למקפיא קטן, בתוכו תוכל לאחסן מיני מאפים נטולי גלוטן. היא עוררה מהומה לא קטנה, ובסופו של דבר הצליחה לקבל חדר נוסף. דרורה דרשה וקיבלה עבורה גם שתי מנות של כבד מדי שבוע. באותם ימים לא הייתה כמעט בישראל מודעות למחלת הצליאק או לרגישויות מזון אחרות. חברות המזון לא נהגו לפרט את מרכיבי המוצרים על גבי האריזות. לכן כתבה דרורה מכתבים לכל יצרני המזון בארץ, על מנת להבין אילו מרכיבים מכילים המוצרים מתוצרתם. בכל ערב היא ניהלה מעין מפעל להתכתבויות, ויצרה מאגר מידע שאיפשר לגוון את המזון של הדס ככל שניתן. המאמצים נשאו פרי, ומצאנו תחליפים שמצאו חן בעיניה. בנוסף, דאגה דרורה לאפות להדס לחם, עוגות ועוגיות מתוצרת בית עם הרכיבים המותרים. במשך כל שנותינו ליוותה אותנו אפייה ביתית, וגם כשהדס בגרה ונישאה - בכל ביקור אצלנו עם הילדים שלה תמיד המתינה עוגה מתאימה עבורה, לצד העוגה של כולם.

אחלה: אחי, אחי, אהרון (אביה של דרורה). אחלה: אילת, הדס,
דודה רות (אמו של אהרון), דליה, אילת ודרורה

דרורה גדלה כבת יחידה להוריה, וזה דחף אותה להקים לעצמה משפחה גדולה; תמכתי בשאיפה הזו בשמחה. למרות זאת, ההריונות שחוותה היו מאתגרים עבורה. כל אחד מהם היה קשה מקודמו, כשהיא סבלה מבחילות בעוצמה רבה כל כך וללא הפסקה, עד שלא הייתה מסוגלת לדבר. כשדרורה הרתה בפעם החמישית, גופה לא עמד בכך והיא חוותה הפלה. במשך ימים לאחר מכן היא התקשתה לקבל את האובדן, ובכתה בלי הרף. יום אחד גילתה שהיא שוב בהריון. כך, ב-24 באוקטובר של שנת 1974, נולד בנו הראשון וילדנו החמישי, רן, ולא הייתה מאושרת ממנה. גם עם רן חווינו מסכת ייסורים בריאותית. בגיל ארבעה חודשים הוא אובחן עם חיידק אי-קולי. מיד עזבה דרורה הכל, על מנת שתוכל לטפל בו, וכעבור זמן מה הוא חזר למוטב.

אחלה: אשר ספיר, דאית, אל, רן, דרורה, אני, אחי.
אחלה: אית, הדס, כרמלה, גב

אהרון ואיזה, הוריה של דרורה, אית, דרורה, דאית ואני

הורים ונהנים

בתקופה בה גידלנו את ילדינו, הייתה נהוגה בקיבוץ לינה משותפת בבתי הילדים. בכל ערב נערך טקס לילה טוב, על ידי אחד ההורים או שניהם. הטקס כלל סיפור לפני השינה עד לפרידה מהילד או מהילדה בזמן כיבוי האורות. בתנו הבכורה, אילת, תמיד שיתפה פעולה בנועם ואמרה לנו, "לילה טוב אמא ואבא". אלא שפעם אחת, כשמלאו לה שנתיים בערך, בעודה נפרדת מאיתנו ב"לילה טוב", החלה לבכות. לא ממש הבנו מה קרה והיא גם לא הצליחה להסביר. הסקנו שמשוהו הפחיד אותה, ולאחר מכן, במשך חודשיים, נשארנו לידה ערב עד שצללה לשינה. כשעברנו לקיבוץ מלכיה, דלית הקטנטנה הצטרפה לפעוטון. ביום קר במיוחד, בו אף ירד מעט שלג, נתקפה דלית געגועים עזים לאמא, וברחה מהפעוטון כשהיא יחפה ולבושה בתחתונים בלבד. היא רצה היישר למטבח של הקיבוץ, שם עבדה אמא דרורה. הבריחה הנועזת הסתיימה בדלקת ריאות.

אית ואית

אל רן

כשבתנו הקטנה, הדס, הייתה בת חמש וחצי, גרנו בדירה שהשקיפה על בית הילדים. כך, יכולנו לראות אותה בכל פעם שנכנסה ויצאה. יום אחד אמרנו לה, "תדעי, שבכל פעם כשאת מרגישה צורך, את יכולה לבוא אלינו". בחוכמתה, הפנימה הדס את המשפט והשתמשה בו לצרכיה. כך, בשבוע הראשון הגיעה לישון איתנו מדי לילה עד שחשבנו שוויתרה על לינה בבית הילדים. אט אט, ככל הנראה פיתחה ביטחון והגיעה אלינו פעמיים בשבוע.

תמיד ידעתי להרגיע את בנותיי, גם כשמשוהו הציק להן והן צרחו עד השמיים. באחד המקרים בהם נתקפה דלית בכי מסיבה שלא הצלחנו להבין, ניסינו להרגיע אותה בדרכים שונות. לבסוף, צץ בראשי רעיון: לקחתי אותה לטיול אל מרגלות ההר. כשהגענו לשם היא נרגעה ושבנו שנינו מרוצים ונינוחים. כשלהדס מלאו שלוש, היא ביקשה שאחזיק אותה על ידי בלי הרף. דרורה נהגה לומר, "את לא רואה שקשה לאבא?". אך למרות הקושי, רציתי לספק את התחושה לה הייתה הדס זקוקה. בעיניי, התמודדות עם קפריזות של ילדים היא אחת המשימות העיקריות של כל אם ואב. אני סבור שהצלחתי בכך במידה לא רעה עם ילדי, כמו גם עם ילדים אחרים. כך, למשל, באחד הימים, חלפתי על פני בית הילדים ושמעתי את אחת הילדות צורחת. נכנסתי וראיתי פעוטה כבת ארבע בוכה בכי תמרורים, "אני רוצה את אבא", היא זעקה, "אני רוצה את אבא שלי". מיד ניגשתי אליה והצלחתי להרגיע אותה.

כשילדיי היו תלמידים בבית הספר, נהגתי לסייע להם בהכנת שיעורי הבית. אהבתי בעיקר לעזור להם במתמטיקה. דלית הייתה מוצלחת מאוד במתמטיקה, אך מדי פעם פגשה בנושא מאתגר כלשהו שלא הצליחה להבין. במקרים כאלה הצלחתי, בדרך כלל, להוביל אותה להבין, ולפתע הכל הפך קל ופשוט עבורה. מאז ומעולם הערכתי השכלה רחבה, והשתדלתי להנחיל לילדי את הצימאון לידע. כשמלאו לטל חמש, היא כבר האזינה בסקרנות להסברים על אסטרונומיה, וקלטה ידע כגון מהי מהירות האור.

דרורה וטל

טל והדס

אמנם לא רכשתי השכלה אקדמית עד לגיל מבוגר יחסית, אך כבר בילדותי הייתי סקרן ושאפתי ללמוד ולהרחיב את ידיעותיי. בסופו של דבר, באמצע שנות הארבעים לחיי זכיתי לשוב אל ספסל הלימודים, בחוג ללימודי ארץ ישראל באוניברסיטת חיפה. בתחילה היה עלי להשלים לימודים במספר קורסי מבוא, ולאחר מכן נהניתי מחוויית לימודים מעניינת ומעשירה, שכללה סיורים בשטח ומחקר על אודות אירועים שהתרחשו ברחבי הארץ לאורך ההיסטוריה. ככל שהתקדמתי בלימודי רכשתי מעמד של מומחה וידען, וסטודנטים אחרים פנו אלי וביקשו להיוועץ בי. זכור לי גם מבחן אחד בהיסטוריה, שבו הרחבתי בתשובותיי עד מאוד ושטחתי ידע רב. למרות שלא הצלחתי לעמוד בזמנים ולסיים את כתיבת התשובות במלואן, קיבלתי ציון מעולה. במהלך השנים המשיך לקנן בי תיאבון לידע, שהוביל אותי להשתתף, כשומע חופשי, בקורסים בנושאים שונים.

אמא וטל: דרורה ואילן

שנים קודם לכן, עת למדה בכיתה ח', התברר לאילת שהמחנכת שלהם תמשיך ללמד את הכיתה שנה נוספת. אילת הייתה סבורה שהמחנכת לא מתאימה לכיתה, והרעיון שהיא תמשיך ללמד שנה נוספת לא מצא חן בעיניה. לכן היא החליטה לפצוח במעין שביתה: היא הגיעה לשיעורים, אך סירבה להשתתף בהם באופן פעיל ולא הכינה שיעורי בית. בהמשך לכך, כשדרורה ואני הגענו לשיחה עם אותה מחנכת באסיפת הורים, היא השמיעה באוזנינו טענות קשות כלפי אילת, נוכח ההתנהגות שלה. כששבנו מהאספה, אילת הייתה בטוחה שנכעס ונוכיח אותה, אך דרורה שתקה. אני, שתמיד האמנתי באילת ובבחירות שלה, אמרתי בקול שקט, "את צריכה לחשוב על הדברים שאת עושה, על הדרך בה את עושה אותם ועל הסיבות". הדבר היחיד לגביו תהיתי היה, האם היא חשבה על הדברים כמכלול. לימים, כשאילת כבר הייתה אמא בעצמה, היא אמרה לי שמקור ההשראה לחופש אותו נתנה לילדיה מצוי באופן בו התייחסתי למקרים דומים בחייה. כשבתה, ארבל, החלה ללמוד בתיכון בפינלנד, נדרש לה זמן להתחבר למקום ולסביבה. לכן היא עברה שני בתי ספר, ואילת ידעה לתת לארבל את התמיכה ואת הזמן שנדרשו לה. אין ספק שהמקום בו נמצאת כיום ארבל מצביע על כך שהיחס הזה הוכיח את עצמו.

רן קיבל מחשב כשהיה תלמיד בכיתה ה', ומאז לא עניין אותו דבר פרט למשחקי מחשב... על אחת כמה וכמה, הלימודים. כשהגיע לכיתה ח' אמר לנו רן מפורשות שהוא לא רוצה ללמוד יותר. לכן, פנינו לייעוץ אצל מומחית במכללת 'אורנים'. "הילד הזה פשוט לא מסוגל ללמוד", היא אמרה. דרורה ואני התרעמנו, "זה לא שהוא לא מסוגל, הוא פשוט לא רוצה". המצב נמשך במהלך שנותיו כתלמיד בכיתות ח', ט', י' ועד למחצית תקופת לימודיו בכיתה י"א. באותה שנה, הוא החליט ללמוד והתקדם בלימודיו באופן מפתיע: הוא למד בקלות וקיבל ציונים גבוהים בקלות. העובדה הזו רק הבהירה שהוא לא רצה ללמוד, משום חוסר עניין. לימים, התקבל רן ללימודי מחשבים בטכניון, והיה לאחד הסטודנטים הבולטים שם.

אז אהבה, העשרה ואוסיקה

בשנות ילדותי לא היו חוגים או פעילויות העשרה לילדים, מעבר לשעות הלימוד בבית הספר. בשנים בהן הפכנו להורים, התפתחו חוגים ופעילויות מסוגים שונים לילדים. לכן, גם דרורה וגם אני ניסינו לתמוך בילדינו כמה שיותר ולעודד אותם להתפתח ולחקור כל דבר שעניין אותם. ילדינו אכן נהנו משפע פעילויות. דלית הייתה מוכשרת בספורט ובמוזיקה, ובגיל צעיר הייתה עסוקה בחוג התעמלות קרקע, בחוג שחייה ובליווי פסנתר. הדס, למשל, אהבה התעמלות קרקע ומכשירים. היא החלה באימוניה בקיבוץ, בחוג בו התעמלו רבות אחרות, וכשהתגלה עד כמה היא מוכשרת, הצטרפה לקבוצת מתעמלות מחוננות בקריית ביאליק. דרורה ואני הסענו אותה לאימונים שם ובכל פעם, המתנו שלוש שעות עד תום האימון. בסופו של דבר, כעבור שנתיים, היא פרשה. למרות שטל ניגנה בפסנתר שנים רבות, דלית הייתה הראשונה מבין ילדינו שהחלה בשיעורי ניגנה על הכלי והפגינה כישרון רב בכך. טל, שהקשיבה לנגינתה של דלית, ביקשה להתחיל לנגן כבר בגיל צעיר מאוד, אך היה עליה להמתין לגיל המינימלי לשם כך. כשהגיעה לכיתה ג', ערכו בבית הספר מבחן מוסיקלי על מנת להתאים כלי נגינה לתלמידים. טל הצליחה במבחן מעל ומעבר וקיבלה כלי נגינה מאתגר במיוחד: כינור. ברגע ששמעה את הבשורה, פרצה בבכי, "אני רוצה לנגן בפסנתר, רק בפסנתר", קבעה נחרצות. בסופו של דבר, נעתרו ואפשרו לה ללמוד לנגן בכלי אותו אהבה כל כך. דרכה של טל בלימודי מוסיקה הקסימה אותי. דרך בנותיי הצלחתי לחוות חלק אבוד, שלא היה קיים בילדותי. כשלטל מלאו עשר בערך, היה עליה להתאמן בנגינה, פרט לשיעורי הפסנתר עצמם. בדירה הקיבוצית הקטנה לא היה לנו פסנתר, והיה עליה ללכת למקלט שבו נמצא פסנתר לאימונים. היא לא אהבה ללכת לשם לבדה, ואני ליוויתי אותה פעמים רבות. היה לי חשוב שהיא לא תזניח את לימודי הנגינה בגלל סיבה כזו או אחרת. בזמנתי, הקשבתי לה מתאמנת וחוויתי תענוג גדול.

הנגינה תפסה מקום חשוב אצל טל, ובגיל התיכון היא עברה ללמוד אצל מורה ופסנתרנית בחיפה. נכחנו לא פעם בקונצרטים של תלמידים אשר בסופם הרעיפו המאזינים שבחים רבים נוכח נגינתה. בהמשך היא למדה באקדמיה למוסיקה בתל אביב, ובמשך מספר שנים עבדה כמורה לפסנתר. בנה, תומר, ירש את הכישרון וכבר בגיל צעיר החל לנגן. באחד מביקוריו בקיבוץ, כשהיה כבן עשר, הבחין בפסנתר. מיד התיישב לצדו והחל לנגן 'טוקטה ופוגה ברה מינור', של יוהאן סבסטיאן באך. למרות גילו הצעיר, יכולתי לעצום את עיני ולדמיין שאני בקונצרט אמיתי. הכישרון המוזיקלי עובר כחוט השני בין בני המשפחה. כך, גם רן השקיע מספר שנים בלימודי תיפוף. במשך תקופה מסוימת, עת חגגנו את סדר הפסח בקיבוץ, עמדה המשפחה בשלמותה כמעט על הבמה, והשתתפה בביצוע - בין אם בשירה במקלה ובין אם בנגינה בפסנתר, בגיטרה ובתופים.

משפחה מצטרפת בפסח: טל, אילנה והדס בין הצמרות, אני ריזלי משמאל בין הצמרים

אזא מלווה

דרורה כינתה אותי טולה, ובכל פעם שלא הייתה מרוצה מדבר מה שעשיתי, אמרה, "אויש, טולה!". כשדלית הייתה תלמידת כיתה ד' ליוויתי אותה באחד מטיולי בית הספר. במהלך אותו טיול שרבטה מחנכת הכיתה, יונינה, שיר: "יש מדריך אחד, קוראים לו טולה, הולך לו בין ארבל ובין עפולה, ואנחנו ידידיי אוהבים אותו בלי די, ונלך רק אחריו, טולה טולה".

לטיול אחר של מיטיבי לכת יצאתי עם טל, אילת וכמה מחברותיהן. "טולה, שים לב שאתם שותים מספיק", ביקשה דרורה לפני שיצאנו, ואני הצטיידתי כהלכה. היה זה טיול מאתגר פיזית, עתיר עליות חדות וירידות תלולות, בו צועדים מאור ראשון ועד אור אחרון. באחד מימי הטיול נעלה טל נעליים שלא התאימו להליכה המאתגרת. תחילה היא הלכה בקצב רגיל, אך אט אט החלה להשתרך מאחור והתפתח חשש שלא נצליח לסיים את המסלול לפני שירד החושך. היה זה המצב האחרון בו רצינו להיות. הרי בחושך לא רואים כלום, וההליכה עלולה להיות מסוכנת. ניסיתי לעודד אותה, לקחתי ממנה את התרמיל ונשאתי אותו בעצמי, רק כדי שתצליח לעמוד בקצב. בסופו של דבר הגענו בזמן ליעד. ברגע שטל חלצה את הנעליים ראינו עד כמה פצועות כפות רגליה, והבנו מדוע השתרכה מאחור.

כשהצטרפתי כהורה מלווה לכיתתה של הדס באחד הטיולים, הגענו למדרון תלול מעט, בעין גדי. רוב הילדים, בהם גם הדס, רצו במדרון כשהם צוחקים ונהנים. אני רצתי יחד איתם, כמוכן. כשהגענו למטה, גילינו שחסרות שתי בנות ושני מלווים נוספים שיצאו איתנו מיגור. המתנו מעט, כדי לראות אם הם יגיעו ולפתע, הם אכן הגיעו מרוחקים באופק, כשהם זזים בקושי. טיפסתי אליהם, כדי להבין מדוע הם מתעכבים. כשהגעתי למעלה, נוכחתי שאחת משתי הילדות פוחדת מאוד, בעוד שחברתה מנסה להרגיע אותה. שני המלווים עמדו ובהו בשמיים. "למה אתם לא נותנים לה יד ויורדים?", שאלתי.

"היא פוחדת ואומרת שהיא לא רוצה", השיבו.

"מה זאת אומרת, לא רוצה?", הבטתי בהם וניסיתי להבין היכן הפתרון בדבריהם.

"היא לא מסכימה", משכו בכתפיהם.

הבנתי שמשני חברים אלה לא תבוא ישועה, וניגשתי אל הילדה המכווצת. "תני לי יד", אמרתי באסרטיביות. כנראה שהטון שלי נסך בה ביטחון משום שמיד הושיטה את ידה הקטנה ואחזה ביד. "שמאל ימין שמאל, שמאל ימין שמאל", קראתי בקול, שהפיג את המתח ובתוך דקות ספורות היינו בקצה התחתון של המדרון.

לצד ליווי בנותיי בטיולי בית הספר והתנועה, הרביתי גם לטייל ולהדריך קבוצות שונות שטיילו בשבילי הארץ. באחת מהזדמנויות אלה יצאנו אל דרום הנגב, מול המכתש הגדול, שם טיילנו לאורך היום כולו. לקראת סופו של הטיול נדרשנו לרדת אל אזור הכביש, שם חיכתה לנו המשאית המלווה ועליה כל הציוד. משום שלא חישבנו נכון את הזמנים, החל להחשיך. כך, צעדה בשורה כיתה שלמה של תלמידי בית ספר, בכיוון הירידה. ניסינו למהר ככל שיכולנו, על מנת שלא לטייל בחושך מוחלט. התקדמתי בראש ברצה קלה ממש, בעודי אווז בדיהן של שתיים מבנות הכיתה, על מנת לזרז את כולם.

כשהגענו לסלע עליו היה עלינו לטפס, נוכחנו שמדובר במצוק תלול מדי עבור תלמידי בית ספר. הסתבר כי כמה שנים קודם לכן, במהלך מסע של הפלמ"ח מסדום לרביבים, הגיעו הלוחמים אל אותה נקודה המסתיימת במצוק. הם נוכחו שאי אפשר להמשיך, מצאו סלע קרוב, ואחד מהם חצב בו בפטיש ובאזמל, ואף השתמש במעט חומר נפץ, על מנת ליצור גומחות בהן ניתן יהיה להניח את כפות הרגליים. הגענו אל הסלע המדובר עם השקיעה. היה עלינו להזדרז ולהעביר את התלמידים בין המלווים מטה. כך, עמדנו כחמישה מלווים בנקודות שונות במעלה הסלע, והתחלנו לשנע את כולם מעלה במהירות. ממש מסרנו את בנות הכיתה האחד לעברו של השני. לא אשכח את הצרחות שהדהדו בין המצוקים.

ברגע שצלחנו את הסלע, החלו ברקים, רעמים וטפטוף של גשם. מצאנו את עצמנו הולכים במדרון משופע מאוד, בין המצוקים. הברקים והרעמים הלכו והתחזקו והטפטוף הפך לגשם ממש. הדרך נעשתה חלקלקה. לפתע ראיתי מולי דבר מה מבריק, ובלי לתת על כך את הדעת יתר על המידה, הנחתי עליו את כף הרגל. הסתבר שהיה זה קצה של סלע שהבריק משום שנרטב בגשם והפך לחלקלק. ברגע שהנחתי עליו את רגלי, עפתי כשלושה מטרים מטה. למזלי הגדול, נעצרתי ממש בקצהו של המצוק. כעבור כמה שניות של שקט והלם, שמעתי לחישה מבוהלת מצדו של יגאל, שהלך מאחוריי, "אביטל, אתה בסדר?". הנהנתי לעברו, התרוממתי במהירות והמשכתי בדרך.

בסופו של דבר הצלחנו לצאת מאזור המצוקים אל הכביש המוביל אל מחנה 'מחצבים', בו התעתדנו לבלות את הלילה. ארגנו את התלמידים לצעידת "שמאל, ימין, שמאל", על מנת להגיע אל נקודת היציאה בה השארנו את התרמילים. התקדמנו מרחק קצר כשלפתע, בעודנו צועדים, עצרה לידנו המשאית שליוותה את הטיול. הנהג צעק לעברנו, "בואו, תעלו. הציוד שלכם כבר במחנה". עלינו על המשאית וסוף כל סוף ישבנו בנחת. כשהגענו למחנה, סיפרנו לאנשים שם את כל שהתרחש. אלה הביטו בנו בתמיהה, "למה לא עליתם בשביל המסומן?". הסתבר, שכחודש קודם לכן סומן באזור שביל עם מעקות. אך לא ידענו עליו ולא הגענו אליו, משום שפנינו כמאתיים מטר לפניו, בעודנו מביטים בכיוון הסלע שגרם לנו לסטות מהדרך.

צופה מרחקים

הנהגתנו

רגליי הוליכו אותי בשבילים רבים ברחבי הארץ, אך אהבתי גם לנהוג. תמיד שימשתי נהג לדרורה ולילדים, ובהמשך גם לנכדים. כך, למשל, בילדותה, התמודדה נכדתי, ארבל, עם מצבים רפואיים שונים ולהורים שלה לא היה רישיון. לכן, הסעתי אותה לכל הרופאים והבדיקות. כשרן קיבל את רישיון הנהיגה שלו, הוא החליף אותי בתפקיד הנהג המשפחתי, אך עד מהרה החזיר אליי את השרביט. לאחר שעזבו את הארץ, נהגו אילת והילדים, ארבל, כרמל ואמיר, להגיע לבקר בארץ בכל קיץ. בשבתות נהגתי להזמין מהקיבוץ רכב גדול, כדי לצאת לטייל עם שאר בני המשפחה, דלית, הדס, טל ורן. לאחר שהאחרונים התחתנו, הפכו הטיולים המשותפים למסובכים יותר ותדירותם הלכה ופחתה. לאחר שארבל קיבלה רישיון נהיגה, ליווייתי אותה במספר נסיעות, על מנת לבסס את הביטחון שלה. נהגתי במשך ימים ארוכים גם במהלך שני טיולים גדולים בחוץ לארץ: באירופה ובארצות הברית, שם חרשנו, דרורה ואני, את מערב היבשת. גמענו מרחקים וחווינו את המרחבים העצומים של הארץ הזו.

הדס בגיל פשוט, אלה, מלשה ידי דרורה
עם רן

עם דליה

אילת בגיל פשוט, קליאופטרה, מלשה ידי דרורה

ארזלה דורון, של נשים

בגנותם של אל ושאוליק

בגנותם של הדס ונועם

רוקד עם כרמלה.

ילדים ונכדים בסוף ביערו

הנכדים השובבים...ארבל אחיר וכרמל

אוזלים 60 שנות נישואים עם הנינים, ילל, מאיה, ירון וניטאי

בגנותם של רן ואפרת

עם הנכד מנן

עם הנכדים מנן ושקד

בגנותם של רן ואפרת

עם סיון

דורותיה והנכד סיון

הכנס הבנארים בליין ארוד שהיה באוקטובר 2007

עם כרמלה, מאי 2023

בליין בפינאנד עם הדס, אילג ומשפחתו של הנכד אחיר

עם אילג

בליין בפינאנד עם הדס

עם מילי, הנינה הבכורה

במקונתם של ארבל ושריין, עם דרורה, ארבל, כרמל ומילי, גומר ברקע

משפחת גבירי המורגבת ביום הולדת 80 של דרורה

עם ניצאי והכרמל

עם הנינה נאווייה בפינאנד

יוהאנאדע עם רן ואביגיל, ירדן וארבל

במקונתם של כרמל ודניאל

דרורה והנין ירדן

פרק ז' מיטיב לבט

אני אוהב להביט בהר, הר הכרמל, על המצוקים ועל השבילים. בעבר נהגתי לטפס עליו פעם בחודש לכמה שעות לפחות. אני מתגעגע לזה. אחד המסלולים בהם אהבתי לצעוד על ההר התפתל בכיוון נשר. בדרך כלל, הגעתי אל נקודה בה חוצים את אחד הנחלים, חציתי ולאחר מכן שבתי על עקבותיי. לפני מספר שנים, כשטיילתי באותו מסלול, התבוננתי קדימה בעלייה שמעבר לנחל. נסחפתי אחר השביל הנעלם בין העצים, ירדתי במדרון והגעתי אל המצוק, ממנו אין אפשרות להמשיך ולטפס. לפתע, הבחנתי בסלע מצדו הימני. אם אצליח לעלות על הסלע אוכל להמשיך, חשבתי לעצמי. ניסיתי להבין היכן יהיה נכון להניח את הרגל ומה הנקודה הבטוחה ביותר לשם כך. גיליתי שאין מקום כזה. אין אפילו מקום לאחוז בו ביד. הבטתי בסלע. מצד אחד, ידעתי שאם אעשה את המעבר באופן מהיר ובלי להתמהמה עם הרגל יתר על המידה אצליח לטפס. מצד שני, פספוס קטן ואעוף אל המדרון שבין העצים וחץ מאיזה תן, יתכן ויחלפו ימים עד שמישהו ימצא אותי. החלטתי להעדיף את הזהירות, ובחרתי לוותר על המשך הדרך.

בעבר, העזתי הרבה יותר. לא הייתי זהיר כל כך, ולעתים מי שהביטו בי מרחוק חשבו שאני נועז מדי. מכל מקום, בכל הזדמנות דחפה אותי סקרנותי לנסות שבילים חדשים ונסתרים, כמו גם לצפות אל המשך המסלול או אל המרחב שמעבר. אהבתי להשקיף על הנוף מקצותיהם של המצוקים הנישאים מעל ערוצים עמוקים. באחד מטיולי הרבים בכרמל, הצטרפה אליי אילנה ממעיין צבי. הלכנו בנחל יגור ועברנו אל נחל נשר הסמוך, שזורם מטה בכיוון נשר. הבטתי סביב וראיתי ערוץ תלול ממנו אפשר לטפס מעלה. חשבתי בקול, "למה ללכת כל הזמן בנחל אם אפשר לגוון?". באותה נשימה, עזבתי את הנחל וטיפסתי בערוץ התלול, כשאיילנה אחריי. "איך ידעת?", היא שאלה אותי, כשהיא מתנשפת מהעלייה. "ידעתי מה?", הבטתי בה וניגבתי את הזיעה מפניי. "איך ידעת שאפשר לעבור פה?", היא המשיכה. "לא ידעתי", השבתי, "פשוט ניסיתי".

למרד הערבי

בתקופת המרד הערבי הגדול, שבין שנת 1936 לשנת 1939, היו טיולים ברחבי הארץ כרוכים בסיכון. במספר מקרים הגיעו ערבים לאזור הר הכרמל ופתחו בירי על יגור, באופן בלתי צפוי. לכן, טיול על ההר נחשב להתגרות בגורל והיה אסור בתכלית. אפילו ברחבי חצר הקיבוץ היינו אנחנו הילדים מוגבלים בשוטטות, מחשש שחלילה ניקלע אל קו הירי של הפורעים. הותר לנו ללכת בשטח מסומן אל בית הספר בלבד. לאחר שדעך המרד יכולנו סוף כל סוף לשוב ולטייל על הכרמל האהוב. כשמלאו לי 12 בערך, התירה לנו המטפלת לצאת לבדנו לטיול על ההר. היא הייתה קשוחה, אך מוערכת ביותר בקרב חברי הקיבוץ המבוגרים. המטפלת הטילה על אחד הנערים, שהיה בוגר ממני בשנה, להוביל את הטיול. היא הכתיבה כללים ברורים באשר לאזורים בהם מותר לנו לטייל. למרות זאת, כשהגענו להר, הכללים פרחו מראשינו, וההנאה מהטיול עלתה על הכל.

כשהמרד הסתיים לחלוטין והייתי תלמיד בכיתה ח', יצאתי יחד עם חברי לכיתה, יעקב, לטיול במסלול המכונה 'השביל הדרוזי'. כשהגענו למעיין של עוספיה היו שם שישה נערים דרוזים, שנראו מבוגרים מאיתנו במעט. לפתע, פקד אחד מהם על חברי: "תן לי את השעון", והצביע על שעון היד החדש שענד יעקב. "מה פתאום, אני לא נותן שום שעון", התנגד האחרון ואני צידדתי בו, למרות שלא היה זה חכם, לאור יתרונם המספרי. עד מהרה הבנו שנינו שהעסק עלול להסלים ופשוט הסתלקנו משם כלעומת שבאנו. למזלנו, הם לא רדפו אחרינו, אלא הסתפקו בזריקת כמה אבנים לכיווננו. כששבנו לקיבוץ, בחרנו לא לספר על התקרית לאיש, משום היחסים הטובים שבין יגור לבין עוספיה. כך, למשל, אבא שלי, שדיבר ערבית, היה מבקר שם מדי פעם בפעם. ביגור עבדו תושבים מעוספיה, ולא פעם הוזמנתי לארוחה בבתיהם שבכפר.

באותה שנה יצאנו לטיול השנתי של בית הספר בגליל. למרות שהיה זה בחודש אפריל עם תחילתו של האביב, ירד גשם זלעפות. הלכנו לאורך נחל עמוד עד שהגענו לצפת. השילוב בין עוצמת הרוח, מזג האוויר המקפיא ובגדינו הרטובים - לא היה נעים. את הלילה בילינו באחד מבתי הספר שבעיר, כשבליט ברירה, ישנו על הרצפה. למחרת אמנם פסק הגשם והשמש זרחה, אך הטמפרטורות היו נמוכות והרוח נשבה בחוזקה. כך, בעודי לבוש בבגדים קצרים, עשיתי יחד עם כולם את הדרך לקיבוץ מנרה, שאך הוקם. כשהגענו למנרה הקור חדר לעצמות ממש. אחד מבני המקום סיפר לנו על הקיבוץ החדש, על אנשי הגרעין ועל חזונם. מצאנו עצמנו עומדים קפואים בלי יכולת להקשיב לדבריו. הוא הבחין במצבנו ולפתע ציווה, "למטה עד לתל חי". בלי לחשוב פעמיים, פצחו כולם בריצה אל תל חי, בלי לעצור בדרך. כשהגענו לתל חי, שב הצבע ללחינו. באותו לילה ישנו בחצר שבין הבניינים הישנים, וביום המחרת שבנו ליגור.

בואו לאילת

אחרי הצבא, כשעבדתי ברפת, הלכה וגדלה המשיכה הטבעית שלי למרחבים ולטבע. חיפשתי כל העת הזדמנויות לטייל, אך הרפת תבעה את שלה והיה עליי לדאוג שמישהו ימלא את מקומי שם. בעודי עובד במשמרות תובעניות, ראיתי אחרים יוצאים לטייל והשתוקקתי לצאת גם כן. לאחר שהרפת ביגור התרחבה, והוקם מכון החליבה, הותקנו בה מכונות שהחליפו את עבודת החליבה הידנית. כך נפתחו בפניי חלונות זמן לצאת לטיולים. כששמעתי על טיול לנגב ולהרי אילת, סיפרתי על כך לחברת הקיבוץ, בת דודתי רוחל'ה, שעבדה איתי במכון. היא הביטה בי וחייכה, "תצא. אנחנו נסתדר". היא ידעה עד כמה אני אוהב לטייל, ושמעה בקולי עד כמה אני רוצה לצאת לאותו מסע. בחלקו הראשון של הטיול הגעתי יחד עם כ-250 מטיילים נוספים מכל הארץ להר הדרומי ביותר באזור הר הנגב: הר כרכום. ההר השטוח טומן בחובו ריכוזים יוצאי דופן של אתרים ארכיאולוגיים, כמו גם חריטה וציורי סלע. ממחקריו של הארכיאולוג עמנואל ענתי עולה, כי הר כרכום הוא למעשה הר סיני. למקום הגיעה קבוצה שטיילה בטנדרים והצפינה מעט לחניית לילה. הם הזמינו אותנו לפגוש אותם שם. כשיצאנו בכיוון חניון הלילה, החלה השמש לשקוע. אחד הבחורים מבית השיטה הוביל אותנו בדרך מטה מההר, על מנת שנצטרף אל הקבוצה שטיילה בטנדרים. הלכנו והלכנו, ונראה היה שאיננו מתקרבים ליעד. לפתע הבטתי לצדדים והבנתי: "אנחנו בכלל לא בכיוון הנכון", אמרתי לבחור שהוביל את הקבוצה, "אנחנו לא צועדים אל המקום אליו אנחנו אמורים להגיע". הוא לא ידע כיצד להגיב. בינתיים ירד החושך ובעודנו ממשיכים לצעוד בכיוון ההפוך מהיעד המבוקש, ראיתי מדורה במרחק כעשרה קילומטרים. הבנתי ששם נמצאת קבוצת המטיילים בטנדרים. לשמחתי, גם הבחור שהוביל את הקבוצה הבחין באותה מדורה והכריז על שינוי בכיוון ההליכה. סבנו על עקבינו, ולאחר הליכה לילית נמרצת הגענו אל המחנה בשעה עשר והצטרפנו לקבוצה.

בחלקו השני של המסע טיילנו בהרי אילת. נסענו עד קיבוץ יטבתה, ומשם המשכנו ברגל. הייתה זו הליכה מהנה, אך חסר לנו מישהו שיגיע מכיוון אילת עם מים ומזון. לכן פנינו דרומית ליטבתה, על תוואי שביל ישראל של ימינו, כדי למצוא באר מים. באזור המעבר שבין סיני לבין ירדן, שכנה לה ביר חילוואן או בעברית, באר מים מתוקים. היא שימשה את הבדואים שעברו במקום. בשלב מסוים ביקשה המדינה להפסיק את תנועת הבדואים באזור, וסתמה את באר המים המתוקים היחידה בסביבה. לכן, לא הייתה לנו אפשרות אחרת פרט לביר מילחאן או, בעברית, באר מים מלוחים, שנמצאת מרחק קילומטר משם. גם היא שימשה את הבדואים, שנהגו לחלוף במקום ולהשקות את עדריהם. הגענו למקום בשעות הצהריים. בצימאון, שלשלנו את הדלי הקשור בחבל אל מעמקי הבאר ושאבנו ממנה מים, בהם מילאתי גם את המימיה שלי להמשך הדרך. עד מהרה, ככל ששתינו מהמים, הסתבר שהתיאור "מלוחים" עשה עמם חסד. היו אלה מים מרים וקשים לשתייה, אך לא הייתה לנו כל ברירה אחרת. לא חלף זמן רב ונתקפנו כולנו בשלשולים.

המשכנו בדרכנו, והגענו אל נקודת המפגש בה תכננו לפגוש נהג טנדר, שאמור היה לצייד אותנו במיכלי מים. נהג הטנדר לא הגיע, וכל אלה שסמכו עליו ולא מילאו לעצמם מימיות בביר מילחאן - נותרו צמאים. חנינו ללילה, ולמחרת השכמנו קום על מנת לטפס על הר שני, צפונית לנחל שני, הידוע בסלעים החומים-אדמדמים המנקדים אותו. ההר, שבגבול ישראל ומצרים, כשני קילומטרים מערבית לקניון האדום, הוא השני בגובהו מבין הרי אילת. בשעת צהריים ירדנו מההר, וצמא כבד אחז בכולנו. נדמה היה שהחלום על המים המתוקים הולך ומתרחק. בינתיים, מרבית מחברי הקבוצה פרשו לנוח, כשהם מוצאים מחסה מפני השמש בערוצי הנחל הקטנים או מאחורי אחד השיחים הירוקים שלמרגלות ההר. באותם רגעים חשבתי לעצמי, כי מרבד שיחים ירוק כל כך מוכרח לצמוח הודות למקור מים כלשהו. החלטתי ללכת בנתיב הערוצים, על מנת למצוא את מקור המים. לא הספקתי להתרחק, והסתבר שחושיי לא הטעו אותי. גיליתי באר מים מתוקים באמצע המדבר! מיד קראתי לכולם והחברים יכלו, סוף כל סוף, להרגיע את הצמא שאחז בהם זה יומיים. מילאנו את המימיות והמשכנו בהליכה בנחל שני. כמה שנים לאחר מכן, במהלך טיול אחר, שבתי למקום ושמחתי לזהות את הדרך המובילה אל חניית הלילה בה לנתי בטיול הראשון.

23? הקסם

פעם אחר פעם שבתי לטייל בין הצבעים האדמדמים והמיוחדים של הרי אילת. באחד הטיולים המשפחתיים נסענו כעשרה אנשים ברכב אחד עד לנחל ממנו היה עלינו להמשיך ברגל. מצאתי עצמי מביט בהרים שוב ושוב, כשאני מוקסם משפע הצבעים. כעשרה קילומטרים צפונית לאילת, מתפצל הכביש אל דרך עפר, שמובילה אל מעין גוש הרים, אשר במרכזם ניצבים עמודי עמרם הנהדרים; עמודי סלע בגווני אדום-אדמה עמוקים, המתנשאים לגובה של כ-15 מטר. בכל פעם שביקרתי שם התפעמתי מהנופים עוצרי הנשימה. לא פעם פגשתי שם מטיילים נוספים שהמראות הללו ממש היפנטו אותם, והם התקשו להתנתק ולהמשיך בדרכם. קשת כזו של גוונים מרהיבים לא פגשתי בשום מקום אחר בו טיילתי בארץ.

גם עמודי שלמה, הנישאים לגובה של כארבעים מטר, מרגשים אותי ביופיים המרשימים. חלחול המים יצר באבן החול האדומה ציורים יפהפיים, מיסטיים כמעט. ביקרתי שם לא מעט פעמים, ובכל פעם הגעתי אליהם מכיוון אחר. בסמוך נמצא רכס לא גבוה במיוחד, ממנו נשקף נוף משכר לא פחות. כשיורדים מהרכס, הולכים בשביל המקביל לשביל ישראל. זו אמנם הליכה מאתגרת, אך המראות והצבעים יוצאי הדופן שווים את המאמץ.

כיוון שהסגן

לאחר שהרפת של יגור התרחבה והותקנה בה מכונת חליבה חדשה, נשלחתי לקיבוץ אחר על מנת ללמוד כיצד להפעיל מכונה כזו. במשך כחודש עבדתי שם במשמרות. בוקר אחד, עם תום משמרת לילה, הגיע המזריע שעבר בין הרפתות השונות בקיבוצים וסיפר שהוא נוסע לגליל. משום תשוקתי הקבועה לטיולים, אמרתי מיד ובלי לחשוב יתר על המידה, "אני מצטרף אליך". למרות שלא ישנתי באותו לילה, הייתי מלא מרץ. כשהגענו לאזור הגליל, נפרדנו לשלום והתחלתי ללכת. אמנם הכרתי את האזור, אך בשלב מסוים, מצאתי עצמי הולך בהנאה בהרים בהם לא ביקרתי קודם. כעבור כמה שעות, רגע לפני שיצאתי בחזרה למשמרת חליבת הלילה הבאה, החלטתי להמשיך לטיול קטן ואחרון בנחל כזיב, בו הלכתי עשרות פעמים. היה זה יום הליכה ארוך במיוחד וכשסיימתי ללכת בנחל, כבר ירד החושך, ומצאתי עצמי בלבו של פרדס, בו עבדו אנשים. הם שמעו את צעדיי ולפתע, פנו בכיווני וצעקו, "עצור, עצור". שמעתי נשקים נדרכים. "זה אני", צעקתי לעברם, "אני משלכם, בן קיבוץ יגור". התקרבות אליהם לאט. הם הביטו בי בחשדנות ושאלו, "למה אתה מסתובב כאן באמצע הלילה?". הם החליטו לקחת אותי לקיבוץ אילון, בו גרו. ניסיתי להסביר שממתינה לי משמרת חליבת לילה, אך ההסבר לא עניין אותם. בסופו של דבר, לאחר שהם אישרו את זהותי, הצלחתי למצוא טרמפ ולהגיע בדיוק בזמן למשמרת החליבה, הרי מי צריך לישון בכלל.

פזם ראשונה

כשיצאתי מהארץ לראשונה, היינו, דרורה ואני, הורים לארבעה ילדים. באותן שנים הטיולים לחו"ל לא היו נפוצים, ובפרט לא בקיבוצים. ביגור נערך תור של חברי קיבוץ הזכאים לנסיעה, ודרורה ואני המתנו בסבלנות. תכננו בקפדנות רבה טיול מקיף של חודשיים באירופה, יחד עם ארבעה חברי יגור נוספים, שגם תורם לנסוע הגיע. בתחילת המסע, שטנו באוניה לאיטליה. הגענו לוונציה ולאיי מוראנו, הידוע בתעשיית הזכוכית הפעילה שבו. טיילנו באי במשך יום שלם ובמזל לא פספסנו את הסירה האחרונה שהחזירה אותנו אל מרכז העיר ונציה, שם בילינו את הלילה. למחרת נסענו ברכבת לרומא, ובמשך ארבעה ימים טיילנו בעיר. כעבור יום אחד, הרגשתי שאני מתמצא בנבכי העיר במידה לא רעה, שבאה לידי ביטוי ביום הטיול השני. נסענו באוטובוס אל מחוץ לעיר, כדי לראות עתיקות. כשהמתנו בתחנת האוטובוס על מנת לשוב לעיר, התיישבתי על מעקה הבטיחות ויתכן שנראיתי מקומי. לפתע עצר לידינו רכב פרטי ואחד הנוסעים שאל אותי דבר מה באיטלקית. מהר מאוד הבנתי שהוא שואל אותי כיצד להגיע למקום מסוים. למרות שהכרתי את רומא יום וחצי בלבד, החלטתי לנסות לסייע. "אתה מדבר אנגלית?", שאלתי באנגלית. הוא הנהן וחזר על שאלתו באנגלית. כך, באנגלית השבורה שלי, התחלתי להסביר לנוסעי המכונית כיצד להגיע למקומות עליהם שאלו. השיחה התנהלה באמצעות תנועות ידיים רבות, עד שלפתע שאל אותי אחד הנוסעים, "אולי אתה מדבר עברית?". כשהשבתי "כן", פרצנו כולנו בצחוק גדול. כעת יכולתי להסביר להם בקלות לאן הם צריכים להמשיך...

באחד מטיולינו ברומא, בשעת אחר צהריים, ראינו בית כנסת והחלטנו להיכנס פנימה. מצאנו שם מתפללים רבים. כאשר אחד מהם הבחין בנו, בתוך רגע כל המבטים הופנו אלינו. יתכן והמראה או הלבוש שלנו העידו על היותנו תיירים מישראל, עובדה שעוררה התרגשות בקהל. בתום ארבעת ימי הטיול שלנו ברומא, הצטרפנו, דרורה ואני, לחבורה מיגור: הילה ובנצי, אחיה של הילה - עמירם, ובן דודי, חנוך. ביקרנו בעוד מספר ערים באיטליה, בהן גם נאפולי. משם המשיך מסענו אל מערב אירופה, כשחנוך התחרה בי על הובלת החבורה. הוא אהב לטייל ולהפגין את מידת הידע שלו, אך רצה שיקשיבו אך ורק להוראות שלו. לכן, אם מדי פעם אמרתי, "כאן שמאלה", למשל, מיד הגיב ב"אוח". למרות זאת, כולם היו מרוצים מההובלה שלי והקשיבו לדבריי.

במהלך חג סוכות שקדם ליציאתנו לטיול ראשון באירופה, הגיעה ארצה משלחת מורים ופרופסורים יהודים, מאוניברסיטאות שונות באנגליה. שניים מהם הגיעו להתארח ביגור ופגשנו בהם במסיבת סוכות שנערכה בקיבוץ. שוחחנו והחלפנו מספרי טלפון. סיפרתי להם שבקרוב אנחנו יוצאים לטיול באירופה. "מתי תהיו באנגליה?" שאל אחד מהם. פשפשתי בזיכרוני ונקבתי בתאריך. "אתם חייבים להגיע אלינו", אמר ומסר לי את הכתובת שלו. כמובן שהנהנתי בשמחה. כשהגענו ללונדון, נסענו אל הכתובת שמסר לי הפרופסור האנגלי. בדרכנו לשם, הגענו לצומת בו ניצב שוטר תנועה, שלא איפשר לרכבים לפנות שמאלה. היה ברור לי שאם לא אפנה שמאלה, לא אגיע לכתובת. השוטר כיוון אותנו להמשיך ישר, פתחתי את החלון והסברתי, "אנחנו תיירים. אם לא נפנה כאן שמאלה, נסתבך כהוגן". השוטר הביט בי לרגע ולבסוף, הנהן בראשו ונתן לנו לפנות. בסופו של דבר הגענו לבית בו התגורר אותו פרופסור. דפקנו על הדלת ואשתו קיבלה את פנינו בסבר פנים נאות והכינה לנו מקומות לינה. כשהפרופסור הגיע הביתה הוא הביט בנו כאילו נפלנו מהשמיים. "מה קרה?", שאלתי והוא השיב, "לפי התאריך שנתת לי, הייתם אמורים להגיע מחר". אחזתי את ראשי בשתי ידי. "לכן, הזמנתי את כל חברי הסגל לארוחה משותפת מחר", הוא הסביר. למרות זאת, נהנינו מערב אינטימי ונעים עם הפרופסור ואשתו. ביום המחרת המשכנו צפונה. הגענו גם לסקוטלנד. אלמלא מצאנו בקלות את מקומות הלינה בישובים השונים בהם עברנו, ודאי היינו משתמשים באוהל ובשמיכות בהם הצטיידנו, וישנים בחוץ בלי שום בעיה.

שנים רבות לאחר אותו טיול באירופה, הצטרפתי לקבוצת טיילים מאורגן בניו זילנד. הטיסה עברה דרך רומא, כשעמדו לרשותנו כעשר שעות בעיר. נסענו משדה התעופה אל מרכז העיר באוטובוס עם המדריך שליווה את הטיול. ירדתי מהאוטובוס ויצאתי לשוטט בעיר. הרגליים זכרו את הביקור הקודם והובילו אותי בבטחה ברחובות העיר. אך באותו ביקור התרגשה עליי חוויה לא נעימה, כאשר שתי נערות בנות 16 עברו מולי וכלי לחשוב פעמיים, אחת מהן שלחה את ידה אל כיס החולצה שלי וניסתה לכייס את ארנקי. נתתי לה מכה וצעקתי, "מה זה?". מיד היא החלה לצרוח וכולם סביב נזעקו, כאילו אני הוא זה שעשה משהו לא בסדר.

ארצות הברית והבהונות של דרורה

בעוד שאני הייתי משוגע לטיולים, דרורה התעניינה בכך פחות. אמנם טיילנו יחד, אך היא התלהבה מכך פחות ממני. לזכותה יאמר, כי מעולם לא התערבה בתכנון הטיולים שלי. כשהחליטה שאינה מצטרפת, נתנה לי את ברכתה המלאה לקראת צאתי לטיול. היא אפשרה לי את המרחב הדרוש, על מנת שאוכל לעשות את אשר אני אוהב עד מאוד. בכך, הרגשתי עד כמה הקשר שלנו הדוק, קרוב ומפרגן. בכל פעם שיצאנו לטייל יחד, הייתה בינינו חלוקת תפקידים ברורה: דרורה אחראית על האוכל ואני אחראי על המסלולים.

בשנת 1993, יצאנו, דרורה ואני, לטיול בארצות הברית. מיד כשנחתנו פנינו לסוכנות השכרת הרכב, על מנת לקבל את הרכב שהזמנו מראש, דרך חברה בחיפה. בסניף החיפאי נאמר לנו שבתמורה למחיר ששילמנו נקבל מנציגי חברת ההשכרה גם הסבר על מקומות מומלצים לטיולים. בסניף האמריקאי החלה הנציגה להסביר לנו בקצרה על המקומות השונים בהם מומלץ לנו לבקר. בעודה מסבירה בנועם, חשבתי לעצמי עד כמה נכון היה מצדי להיערך בעצמי למסע, שהרי יכולתי להסביר לנציגה את כל מה שהסבירה לנו ואף טוב יותר.

באחד הימים היינו בדרכנו ליער קסום ביופיו, כשלפתע עצר אותנו מישוה וסיפר, שבמקום אליו רצינו להגיע פרצה שריפה וכל האזור אפוף פיח ועשן. מיד פנינו לאחור ושכנו על עקבותינו. במהלך הנסיעה הבטתי במפה והבחנתי בדרך עפר, שמובילה בדיוק לאותו המקום. חשבתי שיהיה נחמד לגוון. נהגתי בדרך העפר מודרך על ידי חוש הכיוון שלי. פניתי ימינה, שמאלה ושוב ימינה. דרורה ישבה לצדי דרוכה ומתוחה, "אתה בטוח במה שאתה עושה?", שאלה. הנהנתי בראשי. בסופו של דבר, יצאנו מדרך העפר בדיוק במקום אליו תכננתי להגיע, אלא שחסר לנו מקום לינה. המשכתי לנסוע עוד כמה קילומטרים ומצאנו מלון דרכים שקיבל את פנינו.

כשנסענו לטייל בפארק ילוסטון, דרורה התקשתה ללכת וביקשה להישאר במכונית. "בסדר גמור", אמרתי, "את תישארי כאן ואני אחזור בעוד שעה בערך". טיילתי לי בפארק וכעבור שעה אכן חזרתי. התקרבותי לרכב ולא ראיתי את דרורה בתוכו. חשבתי שיתכן והיא נרדמה. הבטתי במושב האחורי, אך היא לא הייתה שם. לאן היא נעלמה, תמהתי והסתכלתי סביב. ניסיוני מטיולים רבים בעבר לימד אותי, שלדרורה אין חוש כיוון מפותח. אם התרחקה כמאה מטרים במקום לא מוכר, הייתה יכולה ללכת לאיבוד ברגע. מצאתי עצמי מתהלך בפארק ומחפש אותה. קראתי, "דרורה, דרורה". לפתע הגיח מישהו מאחור. הסתובבתי וראיתי בחור זר אוחז בידה של דרורה, שנראתה מבוהלת מעט. הסתבר שהיא ביקשה להעיף מבט בנוף, אך טעתה בדרכה חזרה לרכב. אחזתי בידה והלכנו יחד בחזרה אל המכונית.

במהלך אותה נסיעה לארצות הברית טיילנו בקליפורניה, ומשם המשכנו למערב קנדה ולצפון מזרח ארצות הברית. במשך כעשרה ימים ביקרנו בשלל האטרקציות באזורים האלה, כמו גם במפלי הניאגרה. לאחר מכן הדרמנו לווינגטון הבירה. טיילנו בעיר במשך שלושה ימים וצעדנו ברגל ללא הפסקה כמעט. הנעליים שנעלה דרורה לחצו את הבהונות שלה ופצעו אותן ממש. כך, בעודה הולכת בקושי, המשכנו אל החלק הבא במסע שלנו: ביקור אצל קרובי משפחתנו בפלורידה. הם קיבלו את פנינו בשדה התעופה, הבחינו מיד במצבה של דרורה והסיעו אותה למרפאה מקומית, שם חבשו את פצעיה. מאז, הקפידה לבחור נעליים מתאימות ונוחות ביותר לכל טיול.

טיול בפינלנד עם אילן והדס

בין נופי ארצנו ערכתי טיולים רבים, עם קבוצות שונות מהקיבוץ ומחוצה לו. באחת ההזדמנויות יצאתי למדבר סיני עם קבוצת מתנדבים סקנדינביים שהתארחו ועבדו ביגור. הדס, שהייתה אז ילדה כבת עשר, הצטרפה לטיול, שכלל הליכות וטיפוסים מאתגרים. מדי בוקר בשעה מוקדמת היא התעוררה, יחד עם יתר חברי הקבוצה, וטיפסה על הר משה, על ג'אבל קתרינה רצוף המדרגות וכן הלאה. בכל פעם שהדס התמודדה עם קושי בדרך, אחזתי בידה על מנת לעזור. אותו טיול זכור לה עד היום כחווייה מעצימה ונהדרת. נהניתי להחליף עם ילדיי חוויות על טיולים. כשיצאו לטיולים מטעם בית הספר או כשבגרו, נהגתי לשאול אותם רבות על אודות החוויות שצברו, ומעולם לא הסתפקתי בתשובות קצרות או כלליות.

טיול אופניים של הקיבוץ

הזמן הזה הזה

זה שנים רבות שאני נהנה לצלם ומפתח את התחביב הזה. אהבתי מאוד לצאת לטיולים עם מצלמה. למדתי מניסיוני כיצד לצלם במקצועיות וכיצד לפתח את הצילומים בעצמי. רוברטו ורדי מיגור עסק גם הוא בצילום, והקים מעבדת צילום בקיטון הקטנטן הסמוך לביתו בקיבוץ. כיום עומד החדרון ריק ושומם, אך באותם ימים פקדתי אותו לעתים קרובות ושהיתי בין קירותיו שעות ארוכות. תהליך פיתוח התמונות טרם הטכנולוגיה הדיגיטלית דרש זמן רב, ידע וחומרים מיוחדים. חלק מה'טקס' כלל פיתוח בחדר חושך, שכן אסור היה לחשוף לאור את הסרטים או, בשפה מקצועית, את הנגטיבים, שיצאו מגוף המצלמה. המתנתי תמיד בציפייה דרוכה להביט בתוצאות הצילומים שלי. לעתים קרובות הייתי שבע רצון, ואף פיתחתי תמונות מוגדלות לצילומים המוצלחים במיוחד. התמקדתי בצילומי משפחה ובצילומי הטבע העשיר שפגשתי בטיולי הרבים. בחדר השינה שלנו מוצגת מעין תערוכת צילומים שלמה, בה מופיעים כל ילדינו, כשהתמונות מסודרות בהתאם לגילם.

נהניתי מצילום גם בשגרת היומיום. בביתנו תלויים גם צילומי טבע ונוף רבים. כך, אני חי בין מגוון מראות יפים שתיעדתי במסעותי: בנורבגיה, ביוסימיטי פארק שבארצות הברית, בקנדה וכן הלאה. אהבתי להתהלך במקומות חדשים ולגלות את העולם דרך עיני ורגליי, אך גם בעד עדשת המצלמה.

תיעדתי בצילומים גם את ביקורי בניו זילנד הנהדרת והמרהיבה ביופייה, בה פגשתי אנשים לבביים. נהניתי כל כך מהנופים המגוונים ובעיקר מהטבע שנגלה בפניי באי הנפרש בחצי הכדור הדרומי: ההרים, הפיורדים, בעלי החיים, הצמחים המיוחדים וכן הלאה. המדריך באותו טיול ואני הכרנו היטב מטיולים בישראל. מדי ערב ישבנו יחד והוא שר, ובערב שבת הוא החל לשיר בעודנו באמצע שומקום, בין ההרים. השירה שלו יצרה מסיבת שבת קסומה. עד היום, בכל פעם שאני נזכר בחוויה, מתעוררת בי התרגשות.

אני מצלם

שני לא מסוּמָן

לצד אהבתי להליכות בשבילים מסומנים, אני נהנה גם מהליכות בין השבילים; בין המסומן לבין הפראי. לא פעם שילמתי על בחירות נועזות יותר מחיר בדמות פציעות, או אף איברים שבורים. לעתים נקלעתי לתאונות גם במקומות בטוחים ושאינם מועדים לפורענות כלל. באחד הטיולים השגרתיים על הכרמל, מעט לפני סופו של המסלול, טיפסתי על סלע שניצב בצד השביל. הסלע התנדנד, איבדתי את שיווי המשקל ונפלתי שני מטרים מטה, כשפניי פגשו בסלע משונן. ברגע אחד, נטפתי דם כולי והבגדים הוכתמו לגמרי. נותרתי מופתע מעצם העובדה שנפלתי כך וכל שיכולתי לומר היה, "לעזאזל". התרוממתי, שבתי אל המקום בו השארתי את האופניים שלי ולמרות שאנשים הביטו בי ושאלו "מה קרה?", לא עצרתי כדי לענות. רכבתי הביתה במהירות, התקלחתי, החלפתי בגדים והגעתי יחד עם דרורה למרפאה. משם נשלחתי למחלקת תאונות במרכז הרפואי 'לין', שבחיפה, והדס הצטרפה אל דרורה ואליי לנסיעה. הרופא הביט בצילום והתרשם שלא נוצר נזק משמעותי. למרות זאת, בחלוף כמה שעות, ארבל לא נרגעה ודרשה שיערכו לי בדיקת סי.טי. לשם כך היה עלינו להגיע אל בית החולים 'רמב"ם'. לאחר הבדיקה, הודיע לי הרופא ששברתי את המפרקת. בהמשך לכך, אושפזתי למשך יומיים ושוחררתי כשצווארי מקובע בסד ענק. נאלצתי לחבוש אותו במשך למעלה מחודשיים. הייתה זו הנפילה המשמעותית ביותר שחוויתי בחיי.

לפני מספר שנים, כשמלאו לי 85 בערך, יצאתי עם בעלה של ארבל, שירין, לטיול רגלי בן ארבעה ימים באזור המכתש הגדול בהר הנגב. כששירין הצטרף למשפחה, מיד גילינו שבשנינו מקננת אהבה לטיולים, ואני שמחתי כל כך. כמוני, גם הוא אוהב לגלות מקומות ושבילים, ומעבר לכך השיחות בינינו תמיד מעניינות. טיילנו לא מעט יחד, על הכרמל, ברחבי הארץ ואף ברחבי העולם. בטיול המדובר לאזור מכתש רמון, הזמין אותי שירין להצטרף לקבוצת מיטיבי לכת שהוא הוביל. הכרתי את המסלול, אם כי לא במדויק, והלכתי בין הראשונים, כמו שאני אוהב. צעדנו בשביל מוכר, ובאחת ההפסקות פרשתי הצידה למספר דקות. כשחזרתי לא מצאתי אף אחד. כולם נעלמו כלא היו. השכלתי ללכת בשביל בו ידעתי שאנחנו אמורים לעבור, אך גיליתי שאני לבד באזור. תהיתי, האם חברי הקבוצה הקדימו אותי, ואיני רואה אותם בגלל העליות והירידות שבדרך. הוספתי ללכת אל הנקודה בה חשבתי שכולם יחנו. חנה שם טנדר עם שלושה חיילים, ושאלתי אותם אם הם ראו כמה מטיילים שעברו במקום. הם הביטו בי עייפים והנידו בראשם לשלילה. בשלב זה התעוררה בי תחושה מוזרה.

ניסיתי להעריך לאן יכלו חברי הקבוצה להתקדם. הלכתי בין ההרים, בשביל שהוביל לנקודה מסוימת מול הר כרכום. לפי כל ההערכות שלי, חברי הקבוצה היו אמורים להגיע לשם, אך בכל זאת, עמדתי שם לבדי. הבטתי אל האופק. השמש פנתה לשקוע ואיש לא הופיע. אני מוכרח להמשיך, חשבתי לעצמי והערכתי שנכון יהיה אם אמשיך שמאלה. מחשבות החלו להציף את ראשי. מצד אחד, אני במקום בטוח ואין בסביבה מישהו או משהו שיכולים להרע לי. מצד שני, אין לי מים, אוכל או מושג היכן כולם. המשכתי בדרך, כשלפתע שמעתי מישהו קורא לעברי, "היי, אביטל". הסתבר ששירין יצא לחפש אותי בטנדר שליווה את הטיול. הוא הגיח ממקום אותו לא חזיתי כלל. "אביטל", הוא המשיך לקרוא ואני המשכתי ללכת בכיוון הקול. ניסיתי להזדרז, וכשהסתובבתי במהירות, נתקלתי באבן, נפלתי ונפצעתי. כל גופי כאב.

שכבתי לרגע על הקרקע, המשכתי לשמוע את הקולות הקוראים בשמי, התרוממתי לאט והתחלתי ללכת, בעודי נתון תחת השפעת הזעזוע מהמכה. לפתע, שירין הגיח מולי והספיק לעצור אותי לפני שהמשכתי הלאה בכיוון אחר לגמרי. הגענו לטנדר שהמתין לצד השביל. נסענו אל החניון בו עברתי קודם לכן, כשהערכתי שאליו יגיעו כולם. פשוט הגעתי לשם מוקדם מדי. חבשו אותי, אכלנו ארוחת ערב וביום המחרת, המשכנו בשביל בו הלכתי יום קודם. לפתע, שוב נתקלתי באבן, נפלתי ונפצעתי במצח. חבר של שירין, נועם, חבש אותי מיד וכך המשכתי ללכת, חבוש מכל כיוון, עד תום הטיול. אחרי הכל, מה הן כמה חבלות בהשוואה להנאות שצברתי בדרך.

איורים עם נועה

לא פעם, כשטיילתי בכרמל עם בתה של טל, נכדתי נועה, רצתי קדימה והיא השתרכה מאחוריי. כך, יכולתי להשתמש במזמרה שתמיד נשאתי איתי בתרמיל ולפלס דרכים שכוסו בענפים ובעשבים. בני המשפחה ידעו עד כמה אני אוהב לגלות כך שבילים ועד כמה אני אוהב ללכת לצדי השבילים המסומנים ולהכיר שבילים חדשים. המזמרה סייעה לי בכך רבות. בפעם אחרת כשטיילתי עם נועה, הצטרפה אלינו חברתה מדנמרק. השתיים הכירו במסגרת של תוכנית לחילופי בני נוער, וכשהחברה הדנית הגיעה לבקר את נועה בארץ הצעתי לקחת אותן לטיול בכרמל. הייתי בשיא כוחי וחברתה של נועה צילמה אותי בלי הרף. היא הייתה ספורטאית והוקסמה מהכושר הגופני שהפגנתי בגילי. לאחר מכן כתבה על החוויה בעמוד הפייסבוק שלה והעלתה צילומים שלנו יחד. אחד החברים שהגיבו לפוסט היה בעלה של ארבל, שירין. הסתבר שהוא הכיר את הבחורה הדנית וזו הופתעה שהוא חלק מהמשפחה. כך, הפכתי עבורה ועבור עוד כמה, לאישיות ידועה ביגור.

זכרואל, עם נועה

סינית אני מדבר אליכם

זה שנים רבות שרציתי לבקר בסין. היה זה בגדר חלום גדול שרקמתי לי, עליו דיברתי מדי פעם בפעם עם בני משפחתי. והנה, בסמוך ליום הולדתי התשעים זכיתי להגשים אותו, הודות לשירין. בהיותו מדריך טיולים מנוסה ביותר, שירין לקח על עצמו להכין תוכנית טיול שנתפרה בדיוק למידותיי. יצאנו יחד אל המסע כצוות מנצח. התחלנו בבייג'ינג, שם שכרנו רכב, נהג ומדריכה מקומית. ביום המחרת, טיילנו לאורכה של החומה הסינית ובימים הבאים, התוודענו לאתרים רבים בחבל הארץ הענק והעשיר. נהניתי מכל רגע. עם זאת, הקולינריה המקומית הייתה מאתגרת מבחינתי. בשיגרה שלי אני נוהג לאכול ירקות לארוחת הבוקר, והתקשיתי למצוא מנות מקומיות שיתאימו לתפריט בו אני מורגל. בכל מקום בו אכלנו מצאתי עצמי מבקש מלפפון ועגבניה. השפים יצאו מהמטבח כדי להבין מי הלקוח שאוכל מלפפון ועגבניה בשעת בוקר... בארוחות הצהריים אכלתי נודלס או אורז בלי תוספות, שהוגש במנות גדושות.

במהלך המסע כולו יכולתי להרגיש עד כמה הסינים הם אנשים לבביים. הם מקבלים זרים בנועם ובמאור פנים. באחד הימים, כשנכנסנו במקרה לבית, בעלת המקום מיד כיבדה אותנו בשתייה ובאוכל. נהניתי לצפות במסורת המיוחדת של ריקודי הרחוב, כאשר המקומיים נוהגים להתכנס במעגלים, בתוכם רוקדים אנשים. באחת הפעמים הצטרף שירין לרוקדים ואני צפיתי בו מהצד משועשע. לאורך המסע חלפנו על פני קבוצות צעירים מקומיות. יתכן ומשום שנראינו, שירין ואני, זרים בנוף, שלל מצלמות נשלפו לעברנו על מנת לצלם את הפלא: אני, הצעיר כל כך, הולך בזריזות על החומה, מטפס במעלה גרמי מדרגות אינסופיים באתרים שונים, ומרגיש חופשי ומאושר.

ג'לפית אלא אלא, פילאנד 2022

ז'אריט א' פילאנד, 2022

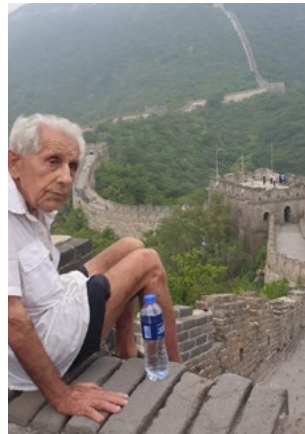
זאג'יופיה

אם שירין זאג'יופיה

זארוקו

האומה הסינית

סין

ז'סין, אם שירין ואם א'לריצ'וט סיניו

אפילו

לא פעם אני מהרהר בעברי, בניסיון לחשוף את הסוד לחיים מאושרים. איני בטוח שאצליח למצוא תשובה. כל אחד ואחת מאיתנו נולדים עם אופי מסוים. אני עצמי נולדתי עם תאוות נדודים בלתי נגמרת. טיולים הם חלק בלתי נפרד ממה שגורם לי אושר ושמחה. סיפוקו של יצר הסקרנות המקנן בי, הנאה מדברים פשוטים, שמירה על אורח חיים בריא, גם הם מסבים לי אושר רב.

יתכן כי למרות שאני בן 93, תמיד נשארתי ילד בתוכי. ילד שמתעורר מדי בוקר אל החיים בעיניים סקרניות ובלב שמח. ילד שמתלהב ממראה פרח חדש שפורח בגינתי או ממפגש עם אנשים המעלים חיוך על שפתיי.

לכם, יקיריי, אשר קוראים את ספרי זה, אני מאחל שתמלאו את ימיכם בכל אשר ליבכם אוהב; שתצאו כמה שיותר אל מרחבי הטבע; שתחייכו ותכירו תודה על כל שיש בחייכם ובעיקר, שתיהנו מהמתנות שהחיים מזמנים.

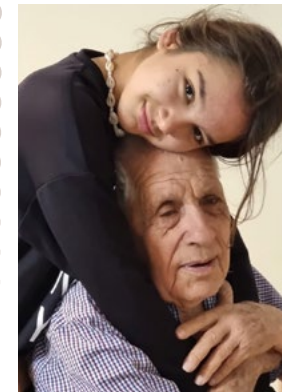
שלכם באהבה,
אביטל

עם הנכדה שקד

עם זילי יאור, עם ניגאי, מאיה, רן, יעל ואפרת

עם הנינה ניגאי

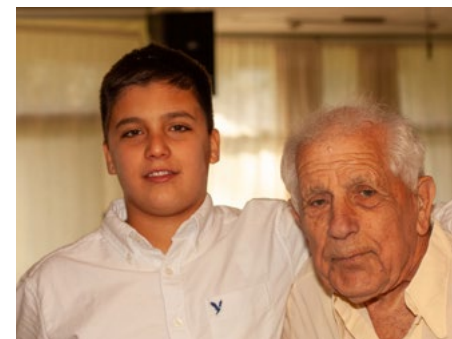
עם אביאל, נכדתי הצעירה ביותר,
ביום האדגה השביעי

עם דליה

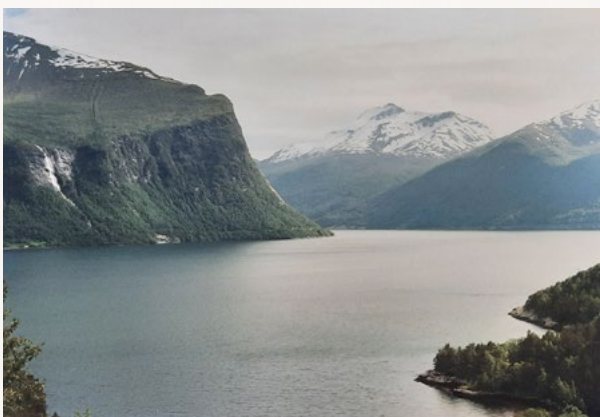
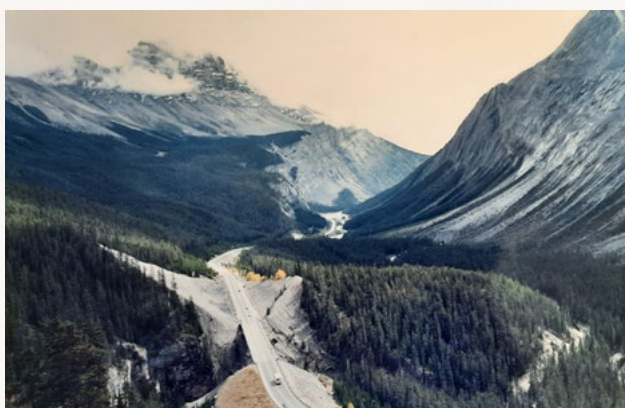
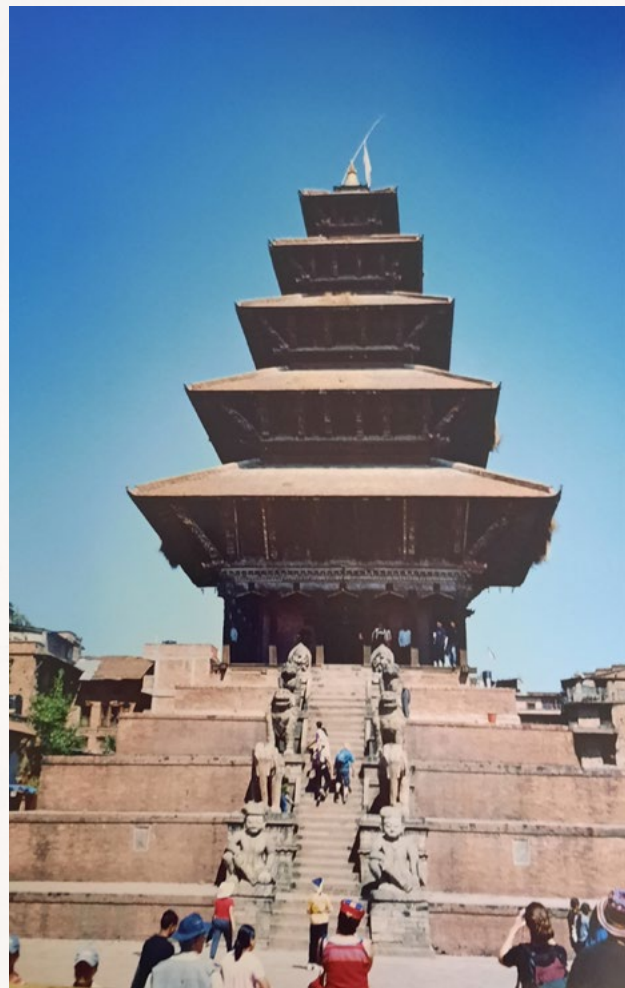
עם הנכדים אגן וסיון

עם הנין ירדן

עם טל

ᲛᲠᲗ᲏
ᲕᲉᲛᲠ
Ვ᲏ᲛᲗ᲏
Ვ᲏ᲛᲗ᲏

הרס

אילג

16

כרמל

ארזל

7

דאגן 7

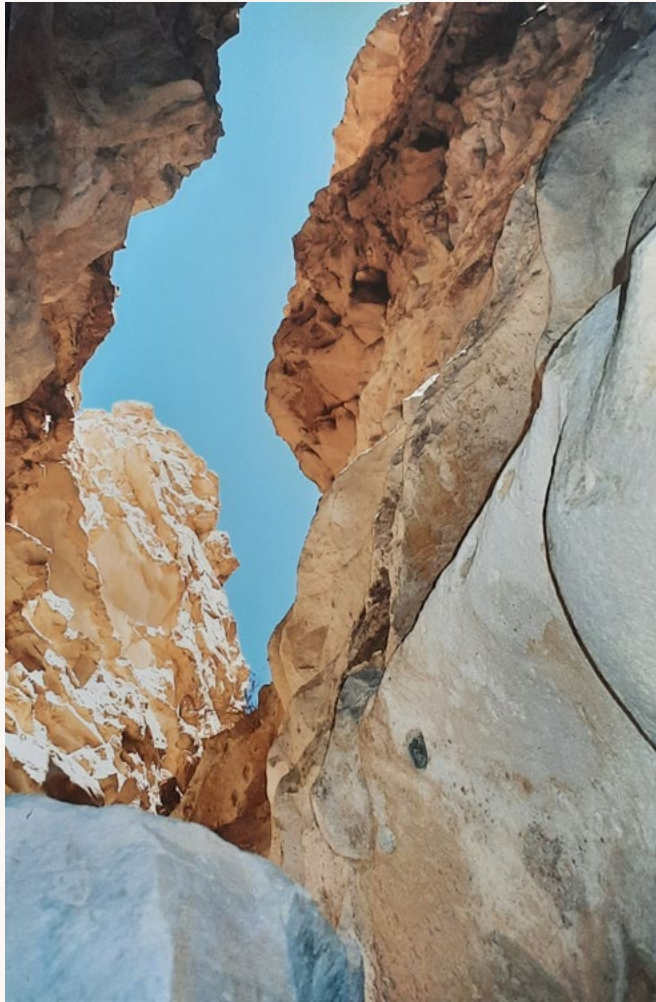
אילג

16 והרס

דאגן

סיגל זיו

ביוגרפיות וספרי השראה

עיצוב גרפי | סטודיו נון - ענבל בורד
ספטמבר 2023